

06 Advokater:
– UD kan ha
begått lovbrudd

08 Utdanning:
Bistandsskolen
i London

12 Museveni:
Ugandas
sterke mann

Jubel over nei til
barne-ekteskap
Side 10

BISTANDSAKTUELT

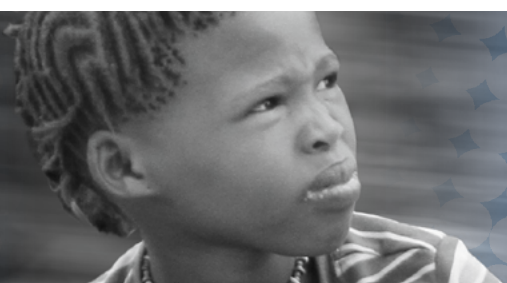
NR1 – FEBRUAR 2016 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

Mens mange land
i Afrika har akutt
mangel på livreddende
medisinsk utstyr,
tilbys den samme
teknologien i Norge for å
diagnostisere hunder.

Side 16

Teknologi- kløften

**Historien om Norge,
Namibia og Elverum**

Side 20

2 **Aktuelt**

Aktuelt

Helse-gapet

Leder

PÅ FÅ OMRÅDER blir ulikhetene i verden så åpnebare som innenfor helse. Mens den rike vestlige verden diskuterer nyvinninger innen mikrokirurgi, genteknologi og strålebehandling av kreft, er det fortsatt slik at mennesker i mange utviklingsland mangler de mest grunnleggende helsetjenester. Dette påvirker i neste omgang familienes liv på en rekke områder; livskvalitet, inntektsmuligheter, utsiktene til et langt og trygt liv.

Hvert år dør millioner av barn som følge av sykdommer som det kunne vært enkelt å behandle, gitt andre forhold enn fattigdom og nød. Med tilgang på kvalifisert helsepersonell, teknologi og medisiner vil sykdommer som malaria, tuberkulose og diaré kunne behandles effektivt. Kreft, som er en stadig vanligere dødsårsak, vil med en tidlig inngripen kunne diagnostiseres, behandles og stanses.

I DENNE UTGAVEN setter vi fokus på den store kløften som eksisterer i verden mellom rike og fattige lands tilgang til medisinsk teknologi. En undersøkelse fra Verdens helseorganisasjon viser at flere utviklingsland knapt nok har tilbud om vanlig helseteknologi som MR-maskiner, CT-skannere og strålebehandling av kreft.

I Norge, med drøyt 5 millioner innbyggere, finnes det 130 MR-maskiner og 150 CT-skannere. I Malawi, et land med om lag tre ganger så mange innbyggere, finnes det kun én MR-maskin og fem CT-skannere. Strålebehandling av kreft finnes ikke. Slike forhold er illustrerende for de grunnleggende ulikhetene i verden, og de viser på en grotesk måte fattigdommens konsekvenser for enkeltmennesker.

HVILKE HELSE-TILTAK SOM gir best effekt og hva som sparer flest liv, får ekspertene bedømme. Det er imidlertid et faktum at moderne helseteknologi redder liv og styrker menneskers livskvalitet – på samme måte som moderne medisiner, gode sanitæranlegg og kvalifisert helsepersonell. Derfor bør enda mer gjøres for at dette kommer på plass.

De siste årene har det skjedd veldig mye positivt innenfor helsesatsinger i utviklingsland. Internasjonal bistand har spilt en viktig rolle i å finansiere og gi faglig støtte til slike satsinger. Norges bidrag til internasjonale vaksinekampanjer, sammen med andre givere, er bare ett eksempel. Når verden nå har blitt enige om FNs nye bærekraftsmål, er det å håpe at langsiktig bistand på dette området både vil opprettholdes og kan økes ytterligere.

BISTANDSAKTUELT

Etablert 1998.

Ansvarlig redaktør: Gunnar Zachrisen

Bistandsaktuelt utgis i henhold til Fagpressens redaktørplakat og Lov om redaksjonell fridom i media. Eventuelle klager på artikler i avisen rettes direkte til bladets redaktør – gz@norad.no.

Knapphet

Norsk Folkehjelp frykter at rekordhøy bistand til Syria, gjør at støtte til andre humanitære kriser ikke vil bli prioritert. Statssekretær Tore Hattrem i UD beroliger, og sier «regjeringen vil gi betydelige bidrag til en rekke humanitære kriser» også i 2016.

Av Espen Røst

Vi er inne i periode der det ekstreme er blitt det normale. Det krever et større bistandsbudsjett og nok fleksibilitet mellom kortsiktig og langsiktig støtte, sier Kathrine Raa-

dim, utenlandsjef i Norsk Folkehjelp til Bistandsaktuelt.

Regjeringen lovet under giverkonferansen i London inntil 10 milliarder kroner til den blodigste konflikten verden har sett på mange år. Men re-

■ UTVIKLING

1,2

milliarder kroner har Norge investert i fornybar energi i Uganda. Landets kraftproduksjon er femdoblet, men fortsatt er strømmen for dyr for de fleste.

■ BISTAND

Kritikk av Fredskorpset

Fredskorpset blir kritisert for ikke å få til samfunnsendringer i den første evalueringen av organisasjonen på 16 år. Generalsekretær Nita Kapoor er uenig i kritikken. Les mer på www.bistandsaktuelt.no

Jeg er ubeskjeden nok til å mene at jeg er en sterk kandidat. >>

Erik Solheim til Bistandsaktuelt om sin søknad til jobb som toppsjef i FNs miljøprogram UNEP.

tross nødhjelpsrekord?

Nyamagan Dhuor har akkurat født en datter i Sør-Sudan, som har verdens høyeste barne- og mødredødelighet. Ifølge FN står hver tredje sørsudaner i alvorlig fare for å sulte og hver femte har måttet flykte siden starten på konflikten i 2013.

Foto: Alessandro Rota / SIPA / NTB Scampix

ikke blitt redusert i verden fra i fjor til i år, sier Raadim. Hun peker på situasjonen i Midtøsten, Sør-Sudan, Jemen, Den sentralafrikanske republikk, DR Kongo, Etiopia, Mali og Somalia.

Burundi og Libya

– Alle disse områdene har enorme humanitære utfordringer. Og da har vi ennå ikke tatt med kriser som kan komme, eller som er i ferd med å bygge seg opp: Burundi kan ende i et blodbad og Libya er på randen av sammenbrudd. Norge kan ikke bidra alle steder, men regjeringen må planlegge for en verdenssituasjon der det unormale er blitt det normale. Med større humanitære behov må man tenke større, og ha mer fleksibilitet, sier Raadim.

Hun mener derfor også at støtten til flyktningtiltak i Norge må ut av bistandsbudsjettet og over på andre deler av statsbudsjettet – eller at den totale bistandsrammen må økes.

– Vi kan bare håpe at det ikke kommer noen nye humanitære kriser i dette året. For humanitær-budsjettet skal ta tak i de humanitære krisene som pågår, men må også ta høyde for uforutsette katastrofer, som flom, jordskjelv, eller som bombingene av Gaza sommeren for to år siden, sier hun.

– Reflekterer behovene

Statssekretær Tore Hattrem i Utenriksdepartementet peker på at norsk humanitær bistand er på et rekordhøyt nivå i 2016, og fremholder at hele 40 prosent av FNs globale humanitære appell for 2016 gjelder Syria og nabolandene. Han mener norske myndigheter ivaretar en fleksibilitet for å møte uforutsette humanitære utfordringer.

– Det ekstraordinært store bidraget til Syria-krisen reflekterer størrelsen på de faktiske behovene der sammenlignet med andre kriser, sier Hattrem, men lover samtidig at regjeringen vil gi betydelige øremerkede bidrag til en rekke humanitære kriser også i 2016.

Han sier det er viktig for regjeringen å kunne bidra både til de store krisene som får mye oppmerksomhet, men også til situasjoner som ikke når opp i dagens mediebilde, men der behovene er store.

– Vi bidrar til dette blant annet gjennom viktige mekanismer som FNs nødhjelpsfond, Verdens matvareprogram, FNs høykommissær for flyktninger, Den internasjonale Røde Kors-komiteen og nødhjelpsfondet til Røde Kors-føderasjonen. Erfaringer fra tidligere år viser at det er viktig å bevare fleksibilitet til også å kunne gi støtte til nye kriser som oppstår i løpet av året, eller inn i situasjoner som forverres, sier Hattrem. ■

gjerings bidrag til Syria-krisen, kan føre til at mennesker i nød i andre deler av verden får mindre humanitær hjelp, frykter Norsk Folkehjelp. Når Syria-bidraget er trukket fra årets humanitære pott, gjenstår 1,9 milliarder kroner til alle andre kriser i verden.

– Jeg vil ikke sette kriser opp mot hverandre. Regjeringens Syria-satsing er enormt viktig. Men slik bistanden er innrettet nå, frykter jeg at vi kan få situasjoner der bistand til en krise går på bekostning av en annen.

Dobling til Syria

Ifølge Utenriksdepartementet var

Norges humanitære bidrag i fjor på 3,84 milliarder kroner (se faktaboks). Bidrag til to FN-organisasjoner kommer i tillegg.

På årets budsjett er den humanitære budsjettposten økt til 4,3 milliarder. Samtidig innebærer den lovede norske hum-bistanden til Syria-krisen mer enn en dobling sammenlignet med fjoråret – fra drøyt 1,1 til 2,4 mrd. kroner.

Norsk Folkehjelp frykter at det kan bety at det blir mindre penger igjen til andre kriser enn Syria på årets budsjett.

– De humanitære behovene har

Kathrine Raadim, i Norsk Folkehjelp

Statssekretær Tore Hattrem i UD

Disse fikk norsk nødhjelp i 2015:

Tema/land	Sum i millioner kroner
Syria-krisen og nabolandene:	1146
FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR):	400
FNs nødhjelpsfond CERF:	392
Verdens matvareprogram:	312
Sør-Sudan:	180
Afrikas horn/Somalia:	166
Nepal:	157
Irak:	145
Forebygging, beredskap og naturkatastroferespons:	145
Afghanistan:	123
Palestina:	120
Humanitær nedrustning:	109
Ebola:	95
Migrasjon:	91
Internasjonale Røde Kors (ICRC):	90
DR Kongo:	80
NORCAP:	76
Myanmar:	70
FN-organisasjonen OCHA:	70
Sahel/Mali:	65
Den sentralafrikanske republikk:	60
Sudan:	60
Jemen:	50
Utdanning i kriser:	45
Ukraina:	40
Colombia:	40
Pakistan:	38
Beskyttelse av flyktninger og internt fordrevne:	35
Kjønnsperspektivet:	35
Nigeria:	23
Diverse tiltak:	22
Malawi:	15
Vann og sanitær:	12
Forskning:	11
Nord-Korea:	10
Beskyttelse av sivile:	9
Iran:	9
Asia regionalt:	7

Sum humanitær innsats 2015:

3840

Sum humanitær innsats 2015, inkludert FN:

4553

UDs statistikk for norsk humanitær innsats i 2015 er ikke endelig. Dette er departementets foreløpige tall. Når statistikken er helt klar, vil også nødhjelp gitt over andre kapitelposter kunne fremkomme. Totalbeløpet for innsats til Syria, nabolandene og Irak for 2015 er 1,57 milliarder kroner, ifølge UD. Det inkluderer midler gitt over andre kapitelposter enn de humanitære.

Kilde: Utenriksdepartementet

4 **Aktuelt**

Slik blir du kvitt plagsomme innsamlere

Laila Sandbæk har med årene fått lang erfaring i å takle uønskede henvendelser fra ideelle organisasjoner. Foto: Ken Opprann

I flere år har Laila Sandbæk vært i nærkamp med pågående innsamlere. Her gir hun deg oppskriften på hva man bør gjøre for å bli kvitt plagsomme telefonselgere og postkasser fulle av giroer.

Av Tor Aksel Bolle

Jeg er absolutt for å støtte gode tiltak og er selv fast giver hos flere organisasjoner. Jeg synes også det er fint at moren min liker å gi litt til gode formål, sier Laila Sandbæk.

– Men problemet oppstår når pågangen fra ulike organisasjoner tar helt av. Når masete telefonselgere ringer stadig vekk til moren min og giroene strømmer på.

Og hun vet hva hun snakker om.

I 2011 fortalte Oslo-kvinnen til Bistandsaktuelt om hvordan moren hennes i flere år var blitt plaget av innsamlere fra en rekke ulike hjelpeorganisasjoner. Moren, som er minstepensjonist og som måtte ta en vaskejobb for å få endene til møtes, betalte opptil

25 giroer i måneden. Pågående telefonselgere ringte nesten daglig. I løpet av 2009 og 2010 betalte Sandbæks mor om lag 80 000 kroner til totalt rundt 30 ulike organisasjoner.

Da Sandbæk forsto hvor store problemer pågangen fra de forskjellige organisasjoner skapte for moren, tok hun raskt grep. Sandbæk ringte selv til over 20 organisasjoner og forlangte at de skulle slutte å kontakte moren og at moren skulle bli slettet fra alle registre. Men helt slutt på telefoner og giroer ble det ikke. Da sørget Sandbæk for at moren fikk hemmelig telefonnummer.

På'n igjen

Det hjalp. En stund.

I desember i fjor oppdaget imidlertid Sandbæk at telefonselgerne fra hjelpeorganisasjonene hadde begynt å ringe moren igjen. Det hadde også begynt å komme post med spørsmål om pengestøtte.

– Jeg oppdaget det da jeg var på julebesøk hjemme hos mor. Jeg ble overrasket og ikke minst rasende. Jeg hadde jo brukt masse tid på å få slutt på dette i 2011. Og nå var det altså i gang igjen, sier Sandbæk.

Datteren fant ut at moren hadde gjort 13 innbetalinger til telefonsalgfirmaet Bistandshuset i løpet av høsten 2015, på til sammen 6116 kroner. Sandbæk fant giroer fra organisasjonene Child Africa, Diabetesforbundet, Norges Livredningsselskap og Frivillig Venn.

Alle disse organisasjonene bruker telefonselgere fra Bistandshuset, et firma på Fagernes.

Moren hadde også foretatt innbetalinger til Futuro Rio, Flyktningshjelpen, Norges Blindforbund og Norges Røde Kors.

Totalt hadde Sandbæks mor betalt

over 9000 kroner til ni ulike organisasjoner i 2015.

Stilte krav

Med morens samtykke og basert på erfaringene fra 2011 la Laila Sandbæk en strategi for hvordan hun skulle få slutt på pågangen fra ulike pengeinnsamlende organisasjoner. Hun tok kontakt med både organisasjonene og Bistandshuset og forlangte følgende:

- At moren ble slettet som giver i deres registre.
- Hennes navn og hennes telefonnummer skulle merkes slik at informasjonen ikke igjen blir brukt i noen innsamling.
- Alle pengene skulle tilbakebetales.

Sandbæk kopierte også inn Bi-

«Jeg har lagd denne «kokeboka» for hvordan man blir kvitt pågående innsamlere for å hjelpe andre i samme situasjon.»

Moren
betalte over
80 000 kr
til penge-
innsamlere
– på to år

standsaktuelt og Innsamlingskontrollen i sine henvendelser til innsamlere.

Fikk tilbake penger

Sandbæks kontante måte å håndtere situasjonen på ga resultater: Alle organisasjonene oppgir nå at moren er slettet fra dere registre. De rundt 9000 kronene hun tilsammen hadde innbetalt er tilbakebetalt.

Det er Sandbæk fornøyd med. Men hun er ikke fornøyd med forklaringene flere av aktørene har gitt på det kanskje viktigste spørsmålet: **hvordan havnet morens navn på organisasjonenes lister igjen?** Hun hadde jo hemmelig nummer og i Brønnøysundregisteret er hun reservert mot markedsføring fra frivillige organisasjoner.

– Det er jo vanskelig for meg å vite sikkert i hvilken grad alle henvendelsene til min mor skyldes kynisme eller feil. Det er i hvert fall tydelig at både de ulike aktørene og myndighetene sliter med å ivareta sitt ansvar i forhold til lover og regler på dette området, sier Sandbæk.

<<Lailas kokebok>>

Nå har hun laget en punktvis oppskrift på hvordan man kan bli kvitt uønsket pågang fra masete innsamlere.

– Jeg har lagd denne «kokeboka» for å hjelpe andre som havner i samme situasjon som meg og min mor. Etter hvert har jeg jo ganske omfattende erfaring, sier hun med et skjevt smil.

I løpet av denne prosessen har Sandbæk også vært i kontakt med Innsamlingskontrollen, Datatilsynet og Forbrukerombudet. Hun mener lover og regler i liten grad beskytter personer som får stor uønsket pågang fra hjelpeorganisasjoner som vil ha penger. Sandbæks erfaring er at det i praksis er de pårørende som må rydde opp når noen blir utsatt for pågående innsamlere de ikke klarer å stoppe.

– Jeg oppfordrer alle som har en eldre slektning til å sjekke om vedkommende er utsatt for dette. Ofte foregår det i det stille. Og vi kan ikke stole på at aktørene selv eller myndighetene rydder opp, sier hun. ■

Bistandsaktuelt skrev om **use-riøse pengeinnsamlere i 2011.**

Lailas beste tips

1 Nytt og hemmelig telefonnummer.

Det første du bør gjøre er å sørge for at den som blir oppringt får et nytt og hemmelig telefonnummer. Det er særlig fasttelefonen de ringer, men sørg også for at mobilnummeret er uregistrert. **Hvorfor:** Call-senteret er den største utfordringen for snille mennesker. Telefonen brukes i stor utstrekning for å samle inn penger. Dette ender raskt opp i store pengesummer ut av kontoen. Å bytte telefonnummer og sørge for at det er uregistrert, er som å slå av bryteren.

Dessverre har hemmelige telefonnumre en tendens til å lekke ut over tid, så dette tiltaket må gjentas regelmessig. Gjør det i dag!

2 Reservasjon

Sørg for at vedkommende er reservert mot direkte markedsføring i Reservasjonsregisteret. Sett kryss for både post og telefon og gjeldende også for frivillige organisasjoner.

Hvorfor: Så snart vedkommende er registrert med reservasjon, så har du loven på din side, når henvendelsene fortsetter å komme – fortrinnsvis i postkassa, siden de jo ikke lenger klarer å få ringt. Du kan nå henvise til Markedsføringsloven § 12.

3 Slett personen som giver

Send epost til hver av de frivillige organisasjonene og tjenesteteyterne på lista med krav om at:

- a. Personen skal slettes som giver.
- b. Personen skal merkes med at ingen form for kontakt er ønsket.

Hvorfor: Ved at du krever at vedkommende blir slettet som giver og at vedkommende ikke lenger skal kunne kontaktes, fjerner du den muligheten de frivillige organisasjonene har til å vise til eksisterende kundeforhold. De kan nå ikke lenger kontakte vedkommende på lovlig vis.

4 Hjelp personen til å få oversikt over egen økonomi.

Hjelp personen med eventuell nettbank – og identifiser alle betalingsavtaler som er knyttet til frivillige organisasjoner. Slett disse avtalene.

Hvorfor: Mange av «gavene» opprettes som abonnement og mange av disse abonnementene betales gjennom avtalegiro. Et sårbart menneske som ikke er drevet på bruk av datateknologi og derfor ikke er i stand til å regelmessig sjekke sin nettbank, vil antakelig ikke en gang vite hvor mye penger som automatisk renner ut bakdøra.

5 Ikke vær et offer!

Ta kontroll over situasjonen!

Les hele Lailas oppskrift på www.bistandsaktuelt.no

– Svikt i våre rutiner

BISTANDSHUSET DRIVER TELEFONSALG for ulike veldedige organisasjoner, og klarer å overtale mange til å gi sin støtte. Blant dem var Laila Sandbæks mor. Om lag 75 kroner av hver hundrelapp disse gir til gode formål blir igjen hos firmaet.

Bistandshuset, med hovedkontor på Fagernes i Oppland, hadde i underkant av 50 millioner kroner i omsetning i fjor. Child Africa, en organisasjon Bistandsaktuelt har skrevet en rekke kritiske artikler om, eier 80 prosent av Bistandshuset. Organisasjonen står på Innsamlingskontrollens liste over organisasjoner man ikke bør gi penger til.

Anders Ihler, daglig leder av Bistandshuset, sier han har forståelse for at Laila Sandbæks mor oppfattet pågangen fra hans telefonselgere som ubehagelig.

– Konkret har jeg ingen grunn til å betvile at den saken du viser til har skapt den opplevelsen som blir beskrevet. Den konkrete saken var også beklageligvis resultat av en feil hos oss, som ikke skulle ha ført til noen form for kontakt.

– Generelt sett så vil jeg svare med å si at markedsføringsloven regulerer meget tydelig hva som er akseptabelt, og hva som ikke er ak-

septabelt også innenfor salg og markedsføring over telefon. Det er vår plikt og i vår egen interesse å følge markedsføringslovens bestemmelser nøye.

– Bistandshusets selgere har ringt Sandbæks mor på vegne av minst fire forskjellige organisasjoner. Har dere rutiner for å forhindre at kunder blir oppringt fra dere på vegne av mange forskjellige organisasjoner?

– Ja, dette er et område som vi vier mye ressurser og innsats. Når vi har flere oppdragsgivere er det essensielt viktig at vi i tillegg til å vaske mot reservasjon, død, korrekt adresse og nummer, også må gjøre innbyrdes vaskinger av lister.

– Sandbæks mor har hatt hemmelig nummer siden 2011. Jeg forstår at dere ikke helt kan forklare hvordan det hemmelige nummeret havnet hos dere, men at dere mener at det kan stamme fra et register dere overtok?

– Det er korrekt, og så oppsto det en svikt i rutinen hos oss som da igjen førte helt feil av sted, noe vi både beklager og er lei oss for. Dette fikk vi grundig avdekket i denne saken og har dermed fått kontroll på den rutinen. ■

6 **Aktuelt**

Advokater: – UD kan ha brutt loven da millionkontrakt ble inngått

UD kan ha brutt reglene for offentlige anskaffelser da et norsk konsulentfirma fikk et bistandsoppdrag som ga firmaet millionutbytte. Det mener to av Norges fremste eksperter på offentlige anskaffelser.

Av **Tor Aksel Bolle**

Bistandsaktuelt skrev i forrige utgave om hvordan det nystartede konsulentfirmaet Abyrint i desember 2013 ble tildelt et svært lukrativt bistandsoppdrag av Utenriksdepartementet. Det norske firmaet, som eies av en nordmann og en kanadier, fikk året etter utbetalt nærmere 35 millioner kroner for en konsulentjobb tilknyttet en stor norsk bistandsatsing i et afrikansk land.

Med UD som eneste oppdragsgiver gikk firmaet i 2014 med over 9,4 millioner kroner i overskudd etter skatt. Det skjedde i firmaets første hele driftsår. De to eierne tok til sammen ut 6 millioner kroner i utbytte.

Ikke anbud

Abyrint fikk kontrakten uten at det ble gjennomført et anbud. Det skyldes at det opprinnelig var konsulentfirmaet PwC, som etter en anbudsrunde våren 2013, fikk oppdraget som Abyrint senere tjente så godt på. Men PwC fant i løpet av høsten 2013 ut at oppdraget var for farlig for deres ansatte og trakk seg fra jobben.

To ansatte i PwC, som begge var sentrale i PwCs samarbeid med UD, sa opp og etablerte Abyrint. Det nye firmaet overtok deretter store deler av oppdraget PwC hadde fått. Denne løsningen ble foreslått av PwC i en epost til UD datert 20. november. PwC kom i denne eposten også med råd til UD om hvordan regelverket for offentlige anskaffelser kunne tolkes slik at UD kunne inngå en kontrakt med Abyrint uten en ny anbudsrunde. Reglementet sier

at offentlige anskaffelser over 100 000 kroner skal legges ut på anbud. I tråd med rådene fra PwC konkluderte UD med at det var grunnlag for å bruke unntaksbestemmelsene som finnes i anskaffelsesreglene.

Departementet ga følgende begrunnelse:

■ Kontrakten hadde allerede vært ute på anbud og PwC hadde vunnet anbudet. Da PwC trakk seg, overtok Abyrint på de samme betingelsene som PwC.

■ Det hastet å med å finne et firma som kunne overta, en ny anbudsrunde ville medføre forsinkelser, trolig bety økonomisk tap og bety at målsettingen for denne bistanden kom i fare.

■ Abyrint var det eneste firmaet som hadde tilstrekkelig spesialisert kompetanse og kjente prosjektet godt nok til at de på kort varsel kunne gjøre jobben.

– Kan ha vært ulovlig

Bistandsaktuelt har bedt to advokater, begge med offentlige anskaffelser som sitt spesialfelt, om å vurdere UD's tolkning av regelverket samt dokumentasjonen for beslutningen. Deres vurderinger er basert på den informasjonen Bistandsaktuelt har fått tilgang til, som ifølge UD er den relevante dokumentasjonen som finnes i saken.

Både advokat Marianne Dragsten i firmaet AnskaffelseXperten og advokat Silje Grimseth Ullebust i advokatfirmaet Haavind mener det er alvorlige mangler i UD's argumentasjon og dokumentasjon og at anskaffelsen

Advokat **Marianne Dragsten**

Advokat **Silje Grimseth Ullebust**

som førte til at Abyrints to eiere tok seks millioner kroner i utbytte kan ha vært ulovlig.

Ulebust mener det er usikkert om endringen av kontraktspartner fra PwC til Abyrint er i tråd med regelverket. Hun mener det kan se ut til at UD ikke har foretatt en vurdering av om endringen var vesentlig, og det er derfor vanskelig å etterprøve.

– Forutsatt at endringen av kontraktspartner ikke er å anse som en lovlig endring av kontrakten, står vi mest sannsynlig overfor en ulovlig direkteanskaffelse, sier Ullebust. Hun mener det er svært uheldig.

– Formålet med anskaffelsesregelverket er å bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte. Når offentlige innkjøpere, som forvalter store beløp på samfunnets vegne, ulovlig inngår en kontrakt uten konkurranse vil dette være i strid med selve grunnformålet med regelverket.

– Ikke grunnlag for unntak

Ulebust er kritisk til hvordan UD har tolket regelverket og mener mye tyder på at det ikke var grunnlag for å bruke unntaksbestemmelsene.

– UD har selv vist til forskrift om offentlige anskaffelser paragraf 2-1 (2) bokstav a, c og d samt paragraf 14-4 bokstav c, d og j. Vi kan ikke se at det

er hjemmel for å unnlate å gjennomføre en konkurranse med hjemmel i nevnte bestemmelser. Disse unntaksbestemmelsene skal tolkes strengt, sier hun.

Ulebust mener heller ikke at det er dokumentert at nyetablerte Abyrint var det eneste firmaet som kunne levere tjenesten.

– Vi kan ikke se at UD har godtgjort at det er kun én leverandør i hele EU som kan levere slike tjenester. Det kan stilles spørsmål ved om dette er en anskaffelse som skyldes uforutsette omstendigheter som gjør at UD ikke kunne utsette kontraktsinngåelse i den tiden det tar å gjennomføre en konkurranse. Vi kan imidlertid heller ikke se at dette unntaket kommer til anvendelse her, sier hun.

– Alvorlige brudd

Advokat Marianne Dragsten i firmaet AnskaffelseXperten mener også at det er mye som tyder på UD kan ha gjort seg skyldig i alvorlige brudd på regelverket. Hun er overrasket over hvor mangelfull UD's dokumentasjon som skal begrunne unntaket fra regelverket er.

– Her burde det foreligge en mye grundigere vurdering av hvorvidt unntaksbestemmelsene kan anvendes

«Regelverksbruddet er etter min mening alvorlig.»

Advokat **Marianne Dragsten**, ekspert på offentlige anskaffelser

02 Norsk bistand: Vil ha prosent- for flyktningsut-

BISTA

NR 8 – DESEMBER 2015 www.bista

Bista
kon
ga
utby

I 2014 utbetalte Utenriksdepartementet oppdrag i et konfliktland i Afrika. Selska De to eierne tok ut til sammen seks mill og kontrollrutiner for bruk av bistandsm

des og det burde ha foreligget et notat som er tilstrekkelig detaljert til at man ut fra å lese dette notatet kan vurdere om vilkårene er oppfylt.

Dragsten mener at UD i det minste har brutt kravene til etterprøvbarehet og gjennomsiktighet og også kravene til protokollføring.

– Dette i seg selv er alvorlige brudd på regelverket da det i ettertid er vanskelig å etterprøve om UD har forholdt seg til regelverket. Det er UD som har bevisbyrden for at vilkårene er tilstede og ut fra den dokumentasjonen jeg har sett, har UD på ingen måte oppfylt den

bevisbyrden, sier Dragsten som er en av Norges fremste advokater på offentlige anskaffelser.

Totalt har Abyrint fått utbetalt om lag 50 millioner kroner fra UD for konsulentoppdraget i 2014 og 2015. Størrelsen på anskaffelsen er et poeng, mener Dragsten.

– Særlig i tilfeller hvor anskaffelsen er så stor som den er i dette tilfellet og hvor det benyttes en unntaksbestemmelse, må det forventes at UD overholder reglene. Regelverksbruddet er etter min mening alvorlig, poengterer hun. ■

– Ble grundig utredet

UDS PRESSEVAKT GURI Solberg skriver i en epost: «Slik vi ser det trekker juristene som uttaler seg konklusjoner basert på et mangelfullt informasjonsgrunnlag. Dette er en sak hvor blant annet de anskaffelsesjuridiske vurderingene ble grundig utredet fra UD's side. Vi mener at kontraktene, gitt de spesielle omstendighetene, var ressurseffektive og i overensstemmelse med regelverket for offentlige anskaffelser. Oppdraget var meget krevende. Situasjonen i den aktuelle, sårbare staten er og har vært utfordrende.

«I utgangspunktet var det kun tre leverandører som kunne levere de aktuelle tjenestene. Den akutt forverrede sikkerhetssituasjonen som oppstod på det aktuelle tidspunktet,

skapte en kritisk situasjon som raskt måtte løses. I denne situasjonen hadde UD få, gode alternativer og det var stor risiko for at vi ikke kunne gjennomføre oppgaven vi hadde påtatt oss. Abyrint fikk dermed tildelt kontrakten for den delen av oppdraget som forutsatte lokal tilstedeværelse og som PwC ikke lengre kunne levere på grunn av sikkerhetssituasjonen. Det vil si at vi fikk samme betingelser og med den samme kompetanse som allerede var i gang med å levere på oppdraget for PwC. Selv om anskaffelsesregelverket gir en begrenset adgang til å tildele kontrakter direkte, mener UD at vi i dette spesielle tilfellet er klart innenfor handlingsrommet i regelverket.» ■

Den norske stiftelsen NIS har spesialisert seg på fred- og forsoningsprosjekter i krevende land som Somalia, der de blant annet har bidratt til gatebelysning i hovedstaden Mogadishu. NIS-gründer Eric Sevrin (innfelt) avviser at stiftelsen har tilført stiftelsen økonomiske midler urettmessig. Foto: Tobin Jones / Amisom og Timo Sevrin Askvik / NIS

Bygde egenkapital med bistandskroner

På tre år har en norsk stiftelse bygd opp egenkapital på flere millioner kroner. Pengene kommer i hovedsak fra bistandsbudsjettet. UD sier de ikke visste om forholdet.

Av Tor Aksel Bolle og Espen Røst

DEN NORSKE STIFTELSEN Nordic International Support Foundation (NIS) har på få år bygd opp en egenkapital på 5,7 millioner kroner. Pengene stammer i hovedsak fra Utenriksdepartementet, som på tre år kanaliserte rundt 126 millioner kroner til stiftelsens freds- og forsoningsprosjekter i Somalia, Myanmar og Mali.

NIS ble etablert av Jens Mjauge-dal og Eric Sevrin høsten 2011. De to var erfarne bistandsarbeidere og tidligere kollegaer fra Flyktninghjelpen.

Rask vekst

Bare måneder etter at NIS var etablert forlot Mjauge-dal stiftelsen og begynte i en stilling i Utenriksdepartementet. Der skulle han jobbe med Somalia. Selv om en av grunnleggerne forsvant ut, vokste NIS raskt og fikk sine første oppdrag i Somalia allerede mot slutten av 2011. Stiftelsen fikk 21 millioner kroner i støtte fra UD det første drøye driftsåret. I årene etter har NIS vokst raskt og UD har hele veien vært største bidragsyter.

Eric Sevrin har vært med på å utvikle NIS fra den spede begynnelsen til det stiftelsen er i dag: En stiftelse med rundt 50 ansatte, prosjekter i Myanmar, Mali og Somalia og hovedkontor i Oslo. Han sier at stiftelsens egenkapital er bygd opp ved å bruke lite av administrasjonsstøtten de har fått fra UD og andre givere.

– Dersom administrasjonstilskuddet ikke brukes opp i sin helhet i løpet av prosjektperioden, er dette midler NIS tar med seg videre. Dette er i tråd med kontraktene vi har med våre givere. Oppbyggingen av egenkapitalen stammer fra ubrukt administrasjonstilskudd og ikke fra det som defineres som direkte prosjektkostnader, forklarer Sevrin.

– Vanskelig å skjønne

Administrasjonsstøtten til organisasjoner som mottar støtte via bistandsbudsjettet er vanligvis på 3 til 7 prosent av selve støtten til prosjektet. Denne støtten er ment

som et bidrag til å dekke indirekte kostnader. NIS har fått 7 prosent administrasjonsstøtte til sine prosjekter. Årsaken til at UD har valgt maksimumssatsen, er at man har vurdert stiftelsens arbeid som «krevende», opplyser departementet..

Ifølge flere organisasjoner Bistandsaktuelt har vært i kontakt med er det imidlertid ikke vanlig at administrasjonsstøtten gir et overskudd. Både Strømmestiftelsen og Flyktninghjelpen sier at administrasjonsstøtten ikke gir noe overskudd hos dem.

Inger Brodal er underdirektør i Norads avdeling for sivil samfunn som årlig deler ut over to milliarder kroner til organisasjoner. Hun opplyser at Norad ikke ville godtatt at deres partnere over tid genererer overskudd fra administrasjonsstøtte.

– Administrasjonsbidraget er kun ment å dekke indirekte kostnader i løpet av en prosjektperiode. Alle ubrukte midler skal tilbakebetales til Norad etter prosjektperiodens slutt, sier Brodal som uttaler seg på generelt grunnlag.

UD: Ikke kjent med dette

– Vi har ikke vært kjent med at ubrukte midler skal ha vært brukt til å bygge opp egenkapital i stiftelsen NIS, sier pressetalskvinne i Utenriksdepartementet Astrid Sehl.

Hun opplyser at departementet er i dialog med NIS for å vurdere om deres prosjekter nå bør få mindre administrasjonsstøtte.

– NIS har søkt om og fått 7 prosent til administrasjon. Dette er en vanlig sats for organisasjoner som opererer i denne typen høyrisikoland. Sluttrapporter viser at det også er kostnadsført 7 prosent i administrasjonskostnader. Det kreves ikke spesifisert regnskap for administrasjonsbidraget, og om bidraget er større enn faktiske utgifter er organisasjonen ikke avtaleforpliktet til å tilbakebetale det overskytende, svarer Sehl.

Les en lengre versjon av saken på bistandsaktuelt.no ■

Faksimile:
Bistandsaktuelt
8-2015

8 Aktuelt

■ STRØM

Maiskolbe-strøm

I Uganda har bare 18 prosent av befolkningen tilgang til elektrisitet. I landsbyen Tiribogo har de funnet sin egen løsning: de mater en reaktor med maiskolber som blir til strøm for 130 husholdninger, melder Fredskorpset.

■ SULT

20

millioner sulter i Sahelbeltet. Regnet har sviktet tre ganger på rad. El Niño og myndigheter som reagerte for sent, får skylden.

■ HELSE

Retten til en do

I januar vedtok FNs generalforsamling at tilgang på toaletter skal være en menneskerettighet. 2,5 milliarder mennesker har ikke tilgang til en do. Hver dag dør 1000 barn på grunn av diaré som følge av dårlig sanitære forhold.

Rugekasse for bistand

School of Oriental and African Studies kan være verdens mest populære «utklekkingsanstalt» for bistandsarbeidere, inkludert norske. – SOAS er multikulturalisme og akademia i en bolle, sier norsk-tamilen Prient Maheswaran.

Av Hege Opseth Vandapuye, London

Skolen, som er underlagt University of London, spesialiserte seg i studiet av Asia, Afrika og Midt-Østen. Den er kjent for sin høye akademiske standard.

Det er 100 år siden de første studentene gikk inn dørene på det som den gang het School of Oriental Studies.

Skolen ble etablert for å utdanne britiske politikere, ledere og embetsmenn slik at de mer effektivt kunne styre det britiske imperiet. Etter hvert ble African lagt til i skolens navn. Blant tidligere studenter er nobelprisvinneren Aung San Suu Kyi.

Fra 133 land

Skolen har over 5000 studenter fra 133 land, opplyser kommunikasjonsavdelingen. Det er en av grunnene til at norsk-tamilen Prient Maheswaran fra Drammensområdet elsker studentlivet i den britiske hovedstaden.

– Det er multikulturalisme og akademia i en bolle. Folk er flinke til å tenke utenfor boksen her og man får et annet perspektiv på verden. Og er det noe man virkelig trenger i dag er det folk som tenker utenfor boksen, sier 23-åringen til Bistandsaktuelt.

Han er i gang med sitt andre semester på det prestisjefylte universitetet. Målet er at mastergraden i *International Studies and Diplomacy* skal være ferdig i september i år. Prient analyserer fredsprosesser. I skolehverdagen er det både teori og praksis.

– Slik arbeidslivet er i dag, kommer jeg nok i løpet av karrieren til å gjøre mye forskjellig. Men jeg ønsker å delta i slike prosesser når jeg blir stor, sier han med et smil.

Krever selvdisciplin

Også Hiba Abdalla trives som SOAS-student. 22-åringen fra Oslo studerer religion og Midt-Østen, med spesielt fokus på Palestina. Til sommeren får hun bachelor-graden etter tre års studier.

«Det beste med SOAS er engasjementet for alt fra skole og fag til resten av verden.

Eirin Evjen, student

– Det er ikke så mange forelesningstimer i uka, så mye er lagt opp til selvstendig arbeid, forteller hun.

I det legendariske bygget ikke langt fra Russel Square, er veggene fulle av historie. SOAS er den eneste høyere utdanningsinstitusjon i Europa som spesialiserte seg i studiet av Asia, Afrika og Midt-Østen. Ressurscenteret alene har en artikkelbase på 1,5 millioner artikler. Universitetet tilbyr over 300 grunnutdanninger og over 100 videreutdanninger. Foredragsholdere kommer fra hele verden for å snakke i de noe slitte auditoriene.

På utveksling

– Det beste med SOAS er engasjementet for alt fra skole og fag til resten av verden. Før jeg søkte her, var jeg fristet av studentmiljøet, forteller Eirin Evjen (21) som er på utveksling fra NTNU i Trondheim.

Hun beskriver den britiske studenthverdagen som mer krevende. Det nytter ikke å komme til timene

« Vi er dypt bekymret for at andelen mennesker i akutt matkrise forblir alarmerende høy. Rundt 3,7 millioner mennesker i Somalia vil leve med usikker tilgang til mat frem til midten av 2016.

Peter de Clercq, FNs humanitære koordinator for Somalia

■ MAT

Bønner og erter

Har du hørt? Det er FNs år for belgfrukter. Hvorfor? Fordi kjøttlandbruket står for om lag 14,5 prosent av de globale klimagassutslippene. I snitt spiser hver nordmann 1352 dyr hver i løpet av livet. Hvis alle spiser mer bønner og erter vil verden bli et bedre sted.

sarbeidere

Fredsprosesser blir tema for masteroppgaven til norsktamilske Prient Maheswaran.

Foto: Hege Opseth

Eirin Evjen kommer fra NTNU i Trondheim.

Foto: Hege Opseth

uten å være forberedt, godt forberedt. Klassegruppene er små og det er forventet at man deltar i diskusjoner.

– For å si det slik: Det er veldig åpenbart om man ikke er forberedt, smiler hun.

Lange dager

Prient Maheswaran sier han i gjennomsnitt bruker åtte til ni timer på studiene per dag. Det er rundt 100

studenter som tar samme master. De har sin egen lesesal og han beskriver miljøet som sosialt og foreleserne som flinke pedagoger.

– Studieførløpet er kortere for en mastergrad her enn det er i Norge. Det er veldig intenst. Når skolen er ferdig, har jeg cirka fire måneder på å skrive oppgaven. Spørsmålet jeg stiller er «hva har vi lært» etter fredsforhandlinger i blant annet Kosovo og Sri Lanka.

SOAS feirer 100 år i år. Prestisjeuniversitetet er populært blant ungdom som drømmer om å jobbe i bistandsbransjen.

Foto: Hege Opseth

Men om drømmen er å delta i forhandlinger selv, er veien frem lang. Prient gikk rett fra bachelor-studier til mastergradsstudier.

– Det er mange om beinet når vi skal ut i arbeidslivet. Jeg har ingen praktisk erfaring fra før, ettersom jeg gikk rett videre til mastergrads-utdanning. Det kan bli aktuelt med internship eller praksisplass, konstaterer han.

Idealistisk

– Og hva er drømmejobben?

– En jobb med spennende og varierte arbeidsoppgaver, en jobb man føler seg utfordret i, og der man er med på å gjøre verdenssamfunnet litt bedre. Nå er jeg innforstått med at dette kan virke vel idealistisk, men jeg er av den mening at et sted må man starte. Jeg interesserer meg for mye, og er åpent for det meste, alt fra menneskerettigheter, diplomati, fredsprosesser til utviklingsarbeid. ■

Dyre studier

PRISLAPPEN FOR Å bli uteksaminert fra SOAS er høy. For masterstudenter er skolepengene alene på 19 000 pund i året. Med dagens kurs vil det si drøyt 247 000 kroner. Master er det dyreste studiet på SOAS per i dag. På bachelor-nivå ligger prisen på rundt 16 000 pund – altså cirka 200 000 kroner.

Redningen for de norske studentene på SOAS har så langt vært tilleggsstipendet fra Lånekassen. Dette ekstrastipendet er på opp til 66 000 kroner og utløses hvis skolepengene er på over 123 000 kroner. Nå har imidlertid Lånekassen tatt SOAS av listen over de studieplassene som utløser tilleggsstipend. Det vil trolig bety færre norske studenter på SOAS i årene som kommer. ■

School of Oriental and African Studies

■ Ligger i London, formelt tilknyttet University of London

■ SOAS ble rangert som nummer som nummer 26 av 119 britiske universiteter på The Guardians 2016-liste.

■ I juni i år starter en ett år lang markering av det universitetet beskriver som «100 år med kvalitet i forskning og undervisning». 89 prosent av studentene er fornøyd viser National Student Survey fra 2013.

■ I tillegg til 5000 studenter på campus, er det om lag 3600 studenter fra hele verden som benytter universitetets tilbud om fjernundervisning.

10 **Aktuelt**

Malawi opphever 600 000 barneekteskap

Regjeringen i Malawi opphevet 600 000 barneekteskap i 2015. Håpet er at barnebrudene skal ut av tvang og inn i skolen. **Av Raphael Mweninguwe, Lilongwe og Jan Speed, Oslo**

Jeg giftet meg etter at min far døde i 2010. Jeg gjorde det fordi jeg ikke hadde noen som kunne betale skoleutgiftene mine, og derfor var det eneste alternativet å bli gift. Moren og tanten min var med på å bestemme det, sier Esnart Kawanga.

Hun er nå blant dem som ikke lenger er gift, men er tilbake på skolebenken.

16-årige Kawanga forteller at mange jenter tvinges til å gifte seg.

Malawis unge bruder

Det afrikanske landet Malawi har vedtatt to nye lover – loven om menneskehandel og loven om ekteskap, skilsmisse og familieforhold. Begge ble vedtatt i fjor.

En undersøkelse av Malawis oppfølging av utviklingsmålene viste at halvparten av jentene i Malawi gifter seg før de fyller 18 år. Noen er så unge som 13 år.

Zimbabwe følger etter

Harare (NTB/Reuters): Også Zimbabwe forbyr nå ekteskap for personer under 18 år. Det skjer etter at to barnebruder saksøkte myndighetene – og vant.

– Barneekteskap er en form for barnemishandling som dømmer jenter til fattigdom og lidelse, sier Ruvimbo Tsopodzi (19), som ble giftet bort som 15-åring.

Sammen med Loveness Mudzurur (20) saksøkte hun myndighetene. De to tidligere barnebrudene mente landets ekteskapslov, som tillot giftermål med jenter under 18 år basert på kulturelle eller religiøse årsaker, var grunnlovsstridig. Domstolen ga dem medhold.

– Mannen min slo meg. Jeg ville fortsette på skolen, men han nektet meg det. Nå håper jeg lovendringene vil gjøre verden bedre for alle de jentene som er tvangs-giftet, sier Tsopodzi til Reuters.

Mer enn 60 millioner jenter i verden blir giftet bort før de er 18 år, ifølge FNs barnefond Unicef.

Årsaken er fattigdom og fordi lokalsamfunnet ikke oppmuntrer dem til å gå videre på skolen.

– De forteller oss jenter at vi ikke kan fullføre utdannelsen fordi skolen er for gutter, sier Kawanga, som nå går på ungdomsskole.

Suksess, mener regjeringen

Malawis regjering mener innsatsen for å oppheve barneekteskap har vært en suksess. Årsaken er to nye lover – loven om menneskehandel og loven om ekteskap, skilsmisse og familieforhold. Begge ble vedtatt i fjor.

Ifølge den nye ekteskapsloven kan ikke barn under 18 år gifte seg. Problemet er likevel at denne loven er i strid med landets grunnlov, som gir barn mellom 15 og 18 år mulighet til å gifte seg – forutsatt godkjenning fra foreldrene. Foreldre eller verger spiller en viktig rolle i barnas ekteskap i Malawi, og de fleste av ekteskapene som regjeringen nå har opphevet, var godkjent av foreldrene.

Må endre holdninger

Regjeringen sier at de fleste av barna som har blitt reddet fra barneekteskap, har gått tilbake til skolen. Barne- og sosialminister Patricia Kaliyati forteller at departementets samarbeid med ulike nasjonale og internasjonale aktører har hatt stor betydning. Blant disse er Unicef, FNs befolkningsfond, FN-sambandet, kirker og ikke-statlige organisasjoner. I tillegg har også tradisjonelle ledere (også kalt «høvding») spilt en stor rolle i arbeidet, framholder regjeringen.

– Gjennom programmene Redd Barna har i Malawi, ser vi at det trengs en holdningsendring for at foreldre skal slutte å gifte bort døtrene sine. Vi håper at landet med disse lovendringene også klarer å endre holdningene slik at jentene kan få et godt liv, sier seniorrådgiver i Redd Barna, Marte Bøe Wensaas til Bistandsaktuelt.

Hun mener at de beste resultatene oppnås dersom lokalsamfunnet, lærere, helsearbeidere og politikere jobber sammen for å styrke barns rettigheter og trygghet.

Fattigdom

Fattigdomsnivået i Malawi er høyt. FN har beregnet at 57 prosent av landets 16 millioner innbyggere er fattige.

Rektor Blessings Kachingwe ved en grunnskole i Nkhota Kota-distriktet forteller at mer enn 100 jenter ble

« Barneekteskap er en form for barnemisbruk. Som regjering må vi sørge for at budskapet blir tydelig og når ut til befolkningen. »

Mcknight Kalanda, direktør i barne- og sosialdepartementet i Malawi.

innskrevet i første klasse. Blant disse var det bare 27 som nådde sjette og åttende klasse. Årsaken til dette er ifølge rektoren barneekteskap.

Redd Barna opplyser at de har hjulpet 290 jenter tilbake til skolen i Mangochi-distriktet i den sørlige regionen i Malawi. Disse jentene fikk opphevet ekteskapet sitt og mulighet til å begynne på skolen igjen.

James Longwe, leder i Participatory Development Initiative, forteller at organisasjonen hans har bidratt til å oppheve mer enn 100 ekteskap. Organisasjonen jobber overfor frivillige mødregrupper som overtaler jentene til å bryte ut av ekteskapet og gå tilbake på skolen. Ifølge Longwe er de fleste av jentene nå på skolebenken igjen.

Barnemisbruk

Til tross for regjeringens og samarbeidspartnerens innsats, er det for de fleste av disse jentene lite sannsynlig at de klarer å fullføre skolen etter at ekteskapet er opphevet, mener barneeksperter. Dette skyldes en rekke sosiale faktorer, blant annet fattigdom og at lokalsamfunnet ikke vil integrere dem på grunn av de brutte ekteskapene.

Direktør Mcknight Kalanda i

Etter at Malawi og Zimbabwe har innført forbud er det nå «bare» 17 land igjen i regionen som tillater at barn gifter seg med voksne. **Albertina Ricardo (17) fra Mosambik giftet seg og fikk barn da hun var 15. Samtidig sluttet hun på skolen.**

Foto: AFP PHOTO / ADRIEN BARBIER

barne- og sosialdepartementet er optimistisk og sier at regjeringen nå må gjennomføre en kampanje for å informere folk. Kampanjen må informere om behovet for å la barna gå på skolen og om hvorfor barneekteskap ikke er bra for unge jenter.

– Barneekteskap er en form for barnemisbruk. Som regjering må vi sørge for at budskapet blir tydelig nok til å nå ut til befolkningen. Vi må også få på plass et barnebeskyttelsesprogram, som vil være til stor hjelp for å løse disse problemene, konkluderer Kalanda. ■

Disse fire jentene, Yvonne Kambiza (16), Alinafe Naison (19), Catherine Julio Funsani (21) og Katrina Kampingo (15) var alle «barnebruder», men fikk hjelp av en lokal kvinneorganisasjon i Dowa. To av dem, Yvonne og Alinafe, er tilbake på skolen.

Foto: NTB-Scanpix / AFP photo / Amos Gumulira

Plan jubler over nei til barnebruder

Plan International Norge jubler over at 600 000 jenter i Malawi reddes ut av barneekteskap. – En fantastisk nyhet, sier generalsekretær Kjell Erik Øie. **Av Jan Speed og Gunnar Zachrisen**

– VI GLEDER OSS også over at så mange av jentene er tilbake i skolen, og håper Malawis eksempel vil inspirere flere land til å følge i samme positive retning, sier generalsekretær i Plan, Kjell Erik Øie.

Han viser til at barne- og tvangsekteskap er et brudd på menneskerettighetene og er ulovlig i de fleste land. Likevel blir rundt 14 millioner jenter giftet bort til voksne menn hvert år. Det tilsvarer at én av tre jenter i utviklingsland giftes bort før de er 18 år. Mange av disse blir tvangsgiftet.

– Malawis arbeid med å oppheve inngåtte ekteskap er enestående, men vi opplever en økende interesse for å stoppe barneekteskap verden over, sier Øie.

Ni av ti er i Afrika

Han forteller at det prosentvis er færre jenter som gifter seg før 18 år i dag, enn for 20 år siden, men fordi befolkningene øker kan antallet barnebruder i verden doble seg innen 2015 – dersom man ikke får avviklet praksisen.

Ifølge Plan ligger ni av ti land med flest barnebruder i Afrika.

– Nå jobbes det i alle land for å sikre jenter utdanning, og håndheve lover som forbyr barneekteskap og drive påvirkningsarbeid overfor familier og jentene selv. Om vi virkelig vil, tror jeg verdenssamfunnet kan klare å utrydde barneekteskap på én generasjon, sier Øie.

Han mener den største utfordringen er inngrodde sosiale og kulturelle

– Om vi virkelig vil, tror jeg verdenssamfunnet kan klare å utrydde barneekteskap på én generasjon, sier Kjell Erik Øie, generalsekretær i Plan International Norge. Foto: Ken Opprann

tradisjoner og holdninger som tilsier at barneekteskap er akseptert.

– I mange samfunn blir jenter og kvinner sett på som mindre verdt enn gutter og menn, og det blir antatt at en jentes største sjanse til å få et trygt og godt liv, er ved å bli gift, sier Øie.

Unntak fra lovverket

Ifølge Plan er barneekteskap forbudt i de aller fleste lands nasjonale lovgiving, men denne kan det i mange land gjøres unntak for. Det dreier seg om at grunnloven gir barn mellom 15 og 18 år mulighet til å gifte seg med godkjennelse fra foreldre, eller at en folkegruppe tillates å benytte tradisjonelt lovverk med en yngre grense for ekteskap.

– Lovendring og holdningsendring må spille sammen for at praksisen med barneekteskap skal avvikles for godt. Barneekteskap har negative samfunnsøkonomiske og helsemessige konsekvenser. Jenter som gifter seg mens de ennå er barn, slutter ofte på skolen for å starte livet som hustru, sier Øie.

Han viser til at mange jenter blir

gravide før kroppen er klar for det, noe som i verste fall kan ende med døden for både mor og barn.

– Graviditet og fødsel er den største dødsårsaken for jenter mellom 15 og 19 år. Gjennom å gifte bort barn, opprettholdes fattigdomspiralen, og utvikling hemmes.

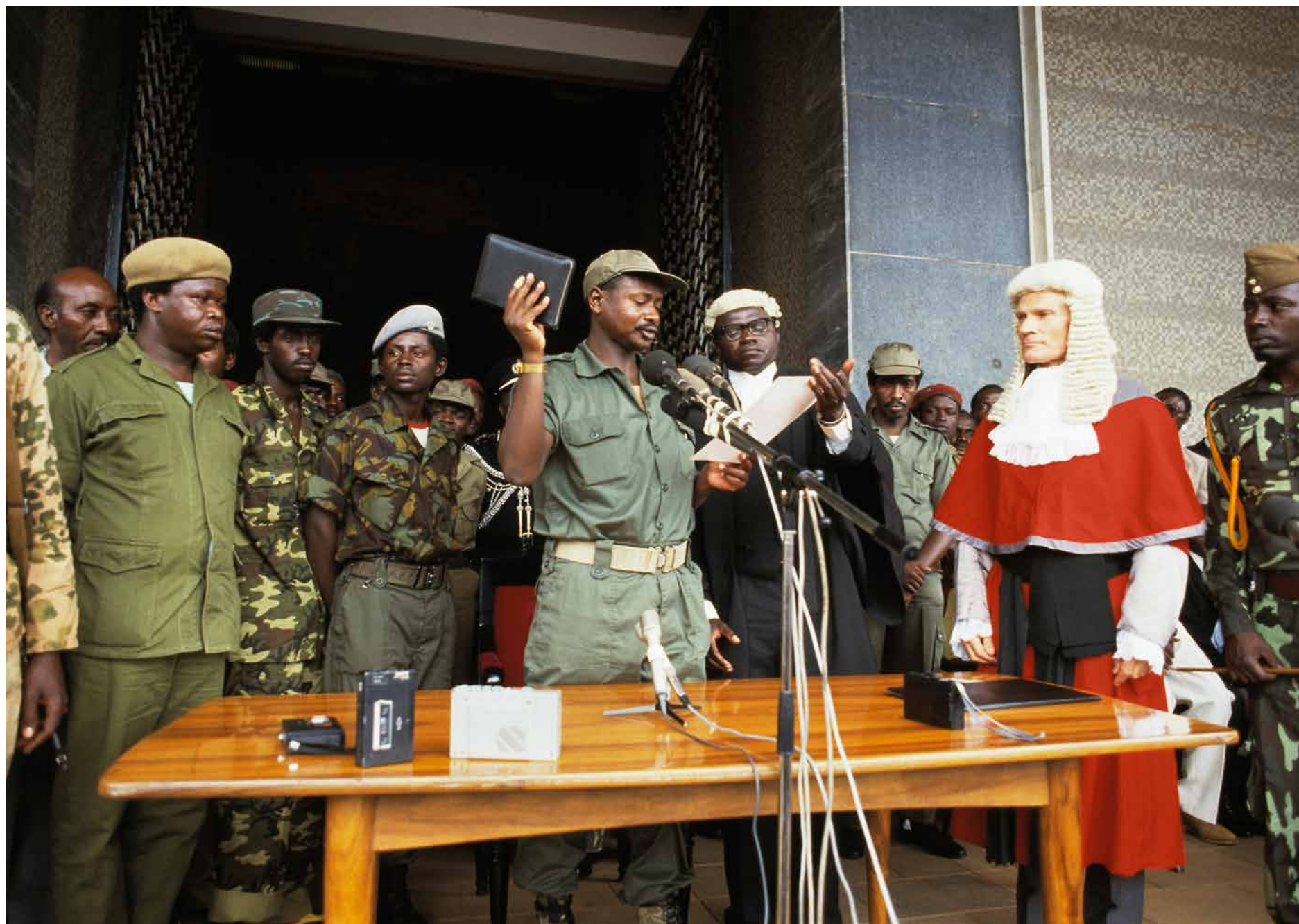
Enstemmig komité

Plan jobber for 18-årsgrense for giftermål i alle land, og for å sikre at dette lovverket håndheves. Blant tiltakene er å få landsbyer til å erklære seg som «child marriage-free»-soner.

I forbindelse med statsbudsjettet for 2016 oppfordret organisasjonen regjeringen om å intensivere arbeidet for å stoppe barneekteskap.

En enstemmig utenrikskomité på Stortinget ba senere regjeringen om dette under behandlingen av statsbudsjettet for 2015. Komiteen tok til orde for at «arbeidet mot barneekteskap må styrkes i norsk utviklingsarbeid», og ba om at Norge må «være pådriver internasjonalt i kampen mot barneekteskap». ■

12 Aktuelt

Opprørslederen Yoweri Museveni har tatt makta i Uganda i januar 1986, etter å ha beseiret den forrige presidenten Milton Obote. Foto: William Campbell / Corbis / NTB Scanpix

Presidenten som lovet

«Demokrati og frihet» lovet Yoweri Museveni da han ble innsatt som Ugandas president i 1986. Tredve år har gått. Nå stiller han til valg for femte gang, og vil bruke alle midler for å holde seg ved makten.

Av Sofi Lundin, i Kampala

Den 29. januar 1986 sto en ung geriljasoldat på trappene til parlamentet, klar for å bli Ugandas niende president. Den femårige borgerkrigen, også kjent som «Ugandas bush-krig», var over. Sammen med opprørerne i «National Resistance Army» (NRA) hadde Yoweri Museveni, til både Ugandas og Vestens store glede, lyktes i å ta makten fra Milton Obotes brutale regime og senere militær-offiseren, Tito Okello.

Museveni utnevnte seg selv til president og i sin første tale til folket sa han: «Dette er ikke bare et vaktskifte, det er en fundamental endring». Med det tente han nytt håp i befolkningen, som etter 15 år med konflikter var klare for annet enn brutale diktatorer og tapte liv.

Den unge sosialisten snakket om et Uganda for alle. Uganda skulle bli et demokratisk land, der beslutninger

lå i hendene på befolkningen. Han lovet fattigdomsbekjempelse, menneskerettigheter og slutt på diktatur.

30 år og fem valg senere er det langt fra alle som mener han har holdt løftene. For mens Museveni er elsket for å ha brakt fred til landet, skapt økonomisk vekst og gjort en formidabel jobb i kampen mot hiv/aids, er han hatet av mange for politikken han driver i dag. Motstandere av presidenten og hans «National Resistance Movement» (NRM), beskriver politikken hans som udemokratisk, gjennomkorrupt og nepotistisk.

Musevenis egen bok «What is Africa's Problem» ble publisert samme år som han kom til makten. Her skriver han: «The problem of Africa in general and Uganda in particular is not the people, but leaders who want to overstay in power». Når han nå stiller til valg for en femte periode, bruker opposisjonen utsagnet for alt det er verdt.

Gullårene

Sterk økonomisk vekst preget årene etter at Museveni overtok som president. Den tidligere marxisten sørget for å holde det internasjonale samfunnet fornøyd ved å oppfylle Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbankens ønske om en liberalisering av økonomien. Da den økonomiske vekstraten klatret over syv prosent på 1990-tallet, kunne han skryte av å være president i en av Afrikas raskeste voksende økonomier.

Med økonomisk vekst kom fattigdomsreduksjon og en tredobling av antall barn i grunnskolen. Han brakte et slags demokrati til grasrota ved å innføre valg med ulike kandidater på landsbynivå. Mest kjent er han kanskje for sin unike antiaids-kampanje som reduserte antallet hivsmittede fra 30 prosent på 1980-tallet, til rundt seks prosent i 2010. Bill Clinton mente i 1998 at Museveni representerte en «New breed of African leaders». På det tidspunktet var han elsket av så vel ugandere som Vesten.

– Kunnskapsrik leder

Tidligere utviklingsminister Erik Solheim besøkte Uganda like etter maktskiftet i 1986. Han roser Museveni for

framskritt og bred kunnskap.

– Alle satte stor pris på at de hadde fått en anstendig og god leder og jeg opplevde en enorm glede og håp blant folket. Museveni er morsom å snakke med og rik på kunnskap om både Uganda, verden og spesielt om utvikling. Han er også en person som får ting gjort, sier Solheim.

Han forteller om en situasjon som oppsto mens han selv jobbet som miljø- og utviklingsminister. Det norske kraftselskapet Trønder Energi var i gang med å bygge et kraftverk på grensen til Kongo, men opplevde at utbetalingene hadde stoppet.

– Da jeg traff Museveni ble det fikset og utbetalingene fortsatte, sier Solheim.

«The problem of Africa in general and Uganda in particular is not the people, but leaders who want to overstay in power.»

Yoweri Museveni, 1986

Yoweri Museveni møter tilhengere under valgkampen i 2006. Foto: Alexander Joe / AFP / NTB Scanpix

t demokrati og frihet

– Ingen felles glede

Museveni og NRM skapte håp blant mange, men ifølge Mwambutsya Ndebese, politisk analytiker og historieforsker ved Makerere-universitetet i Kampala, var langt fra alle fornøyd med den nye presidenten.

– Uganda er ingen nasjon, men et land. På tvers av landets etniske grenser deler vi verken språk, kultur, verdier, eller sosial og økonomisk bakgrunn. Mange, spesielt i nord og øst, delte ikke gleden folk i andre deler av landet følte, sier Ndebese.

Han mener dessuten at årene etter maktovertakelsen ikke var så framgangsrike som mange skal ha det til.

– Folk hadde levd med brutale diktatorer så lenge at et løfte om endring var nok til å gjøre dem fornøyd. Vi ser nå at mange av løftene aldri ble oppfylt. Hvis sosialisten Museveni fra 1986, med sine tanker om demokrati og frihet, hadde møtt seg selv som president i dag ville de kranglet. De har ingenting til felles, sier Ndebese.

I skyggen av freden

Museveni innførte raskt et politisk system som gikk under navnet «The Movement System», eller nullpartisystem, som forbød andre partier å stille til valg. Han begrunnet det i at

politiske partier ville splitte landet langs religiøse og etniske skillelinjer og at jobben hans var å forhindre en ny borgerkrig. Selv om kritiske røster, deriblant Human Rights Watch, hevdet at det minnet om et ettpartisytem, fikk Museveni ros for innovative demokratiske ideer. Det internasjonale samfunnet var passivt, og kravene om flerpartisystem var i all hovedsak fraværende.

– Folk, både i Uganda og vestlige land var så fornøyd med at Museveni brakte fred til en urolig region. Da var det rom for å overse mye annet, mener Ndebese.

Vinden snur

Ettpartisystemet overlevde i 19 år, før en folkeavstemning førte til at et flerpartisystem ble innført i 2005. Da presidentvalget skulle holdes påfølgende år, hadde Museveni sittet i to perioder – maksimal tid i henhold til grunnloven. Men Museveni fikk parlamentet til å endre grunnloven. Et av tiltakene var å betale fem millioner shilling (rundt 27 000 norske kroner) til de 232 parlamentsmedlemmene (av totalt 272) som stemte «ja» til endring av loven. Dermed kan han sitte som president på livstid.

Men den kontroversielle grunnlov-

sendringen har gått utover forholdet til uganderne, opposisjonen og Vesten.

Tidligere utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson mener president Museveni har forandret seg siden 1990-tallet.

– Den gode tiden begynte å snu rundt tusenårsskiftet. Det skjedde etter Ugandas involvering i konflikten i DR Kongo, historier om korrupsjon, og med begynnende tendenser til mer politisk kontroll.

Hun forteller at samarbeidet var meget godt og ga gode resultater i hennes første periode som statsråd, fra 1997-2000.

– I den andre perioden (2001-2005, red. anm.) hadde jeg fortsatt et godt forhold til presidenten, men hadde mye tøffere diskusjoner, både om virkemidlene i hiv/aids-kampen, om korrupsjonsproblemene og om ambisjonene hans om å endre grunnloven for å sikre seg en tredje periode, sier Frafjord Johnson.

Hun mener denne tendensen til mer politisk kontroll er blitt forsterket siden, på flere områder.

Uavhengig av bistand?

Musevenis forhold til utenlandske givere har gjennom årene vært skif-

tende. Til tross for at Uganda er en av Afrikas største bistandsmottakere, har Museveni ved flere anledninger fryst av støtten, som han mener landet ikke trenger. Da Norge ville trekke tilbake 50 millioner kroner i forbindelse med «homoloven» i 2014 kalte han den utenlandske hjelpen for «ureligjøs» og full av synd.

I et intervju med BBC sa Museveni nylig at et av hans største mål er å la det nokså ferske oljeeventyret lede vei mot en fremtid uten utenlandsk hjelp.

Bjørge Leite, Norges ambassadør i Uganda mellom 2006 og 2010, roser Museveni for håndteringen av oljeresursene.

– Museveni ville ikke signere avtaler om lisenser med oljeselskapene før landet hadde funnet nok folk med oljekompetanse. Han har insistert på at de skal ha en sterk styring med oljeresursene, noe Norge har støttet ham i, sier Leite i et epost-intervju.

I Uganda er folk mindre positive til landets oljeforvaltning. Flere rapporter og undersøkelser peker på at majoriteten av ugandiske borgere er skeptiske til håndteringen av oljefunnene, som de mener Museveni og regimet har monopol på. I januar i år ble de syv presidentkandidatene, som nå går til valg mot Museveni, spurt om de →

14 Aktuelt

Museveni, kledd i tradisjonelle klær, møter folk i en landsby i Uganda i 2010. Foto: NTB Scanpix

har sett kontraktene som myndighetene har inngått med de internasjonale partene. Svaret var nei fra alle syv.

En tom stol

En rød løper viser vei inn i Serena hotell i Kampala. 1000 spesialinvitasjoner er gått ut i forkant av landets første presidentdebatt noensinne, 15. januar i år. I kveld skal de åtte presidentkandidatene fortelle publikum og millioner av tv-seere hvorfor de er verdige presidenttittelen. Hovedmotstanderne fra opposisjonen, Kizza Besigye fra partiet «Forum for Democratic Change» (FDC) og Amama Mbabazi fra «Go Forward» er tidlig ute.

Besigye har et langt forhold til presidenten, først som Musevenis lege under «bush-krigen», deretter i flere verv i regjeringspartiet NRM. I 2001 stilte han som presidentkan-

didat for første gang, noe Museveni kalte for «et svik». Tross tre tap prøver han igjen.

Mbabazi har hatt åtte stillinger i regjeringspartiet, den siste som statsminister mellom 2011 og 2014. Etter 30 år i partiet bestemte han seg i fjor for å utfordre Museveni.

Klokken 19.30, sitter syv kandidater fremme på scenen og er klare for de-

«Hvordan kan jeg sende stafettpinnen videre når bananplantasjen jeg grunnla for 30 år siden så vidt har begynt å gi frukt?»

Yoweri Museveni, 2016

batt. President Musevenis stol er tom. – Det er vel ingen som er så naive at de tror at Museveni kommer på debatten?! Jeg mener, hvordan skal han klare å svare på spørsmål som: Er du klar for å gi fra deg makten? sier en i publikum.

Dagen etter forsvarer Museveni sitt fravær i alle landets aviser: «Debatter er for ungdomsskolen! Jeg var opptatt med valgkampanjen min».

– Museveni trenger ikke å bruke tid på debatter. Han vet at han vinner over opposisjonskandidatene, som han ved flere anledninger har kaldt for «kunnskapsfattige svin», sier historiker Ndebesa.

Opposisjonens valgkamp saboteres

Tre dager etter presidentdebatten dundrer popmusikk ut fra en bil i området Kabalagala. Presidentkandidat

Amama Mbabazi stikker overkroppen opp gjennom en takluke og holder pekefingeren mot himmelen på klassisk «Go Forward»-måte.

I forveien har politiet prøvd å blokkere veien for Mbabazis ankomst. Hensikten er åpenbart å sette en stopper for opposisjonens kampanje. Partimedlemmer har ved flere anledninger blitt utsatt for vold. Kidnappingen av Mbabazis sikkerhetsvakt, Christopher Aine, har vakt sterke protester.

Advokat og leder av «Go Forwards» ungdomsparti, Tonny Kiretabwe (27), sier han har fått tilbud om store pengebeløp mot å forlate stillingen sin.

– Siden jeg gikk over fra NRM til opposisjonen, blir mobilen min stadig avlyttet. Jeg må sove på forskjellige steder for å være trygg. Museveni har personlig gitt meg tilbud om 200 mil-

Museveni – fra opprør til presidentmakt

1944 Yoweri Kaguta Museveni blir født i 1944 i en landsby i vest-Uganda.

1967–1970 Bachelor i økonomi fra universitetet i Dar es Salaam i Tanzania. Studenttiden er preget av et marxistisk miljø og Museveni blir leder av gruppen «University African Students Front» (UASF), som førte en radikal panafrikansk politikk.

1968 Museveni får våpenopplæring av den radikale opprørsgruppen Frelimo i Mosambik

1970 Returnerer til Uganda og starter sin politiske karriere i daværende president Milton Obotes militære etterretningstjeneste.

1971 Offiseren Idi Amin tar makten fra Obote, men viser seg raskt som en svært brutal leder. Museveni returnerer til Tanzania og etablerer en ny opprørsgruppe med mål om å styrte Amin.

1979 Opprørerne tar makten fra despoten Idi Amin. Milton Obote tar over som president og viser seg raskt som en udemokratisk og brutal leder.

1981 Museveni etablerer enda en opprørsgruppe. National Resistance Movement starter en borgerkrig for å styrte despoten Milton Obote. Luwero-krigen, også kalt «Ugandas bush-krig» varer i fem år.

1986 Opprørerne tar makten og Museveni utnevner seg selv til president.

Idi Amin blir styrtet i 1979.

Foto: William Campbell/Corbis

I 2016 stiller Museveni som presidentkandidat for femte gang. Foto: NTB Scanpix

lioner shilling (rundt 500 000 norske kroner) for å forlate opposisjonen, sier Kiretabwe.

– Opposisjonen må samarbeide

Sosiolog og Uganda-spesialist Arne Tostensen var valgobservatør ved valget i 2006. Han er svært bekymret over militærets makt og rolle i politikken.

– Generaler mates med privilegier som jordeiendommer mot at de ikke utfør er militærkupp. Jeg var vitne til at militærkjøretøyer kjørte rundt for skremme folk. Det sier noe om militærets rolle i den kampen som Museveni fører, sier Tostensen på en skurrende telefonlinje.

Han fordømmer presidentens stadig mer autoritære rolle, men sier samtidig at opposisjonen er en stor del av det politiske problemet i landet.

– Opposisjonen er splittet. De må

gå sammen for å muliggjøre et maktskifte. De må la seg inspirere av land som Kenya, der opposisjonen tok makten fra presidenten i fellesskap. Slik det ser ut nå, blir det et enkelt løp for Museveni, sier Tostensen.

Norske diplomater bekymret

Susan Eckey, Norges ambassadør til Uganda, følger utviklingen og har kontakt med både landets myndigheter og sivilsamfunnet.

– Det vi har sett så langt i valgprosessen, har på mange måter ikke vært i henhold til internasjonale standarder for frie og rettferdige valg. EU og Norge har hatt flere møter med statsministeren hvor vi har meddelt våre synspunkter, sier Eckey.

Hun mener det er for tidlig å konkludere med at en eventuell forverring av situasjonen kan ha noe å si for

**Opposisjonskandidaten Kizza Besigye har gjen-
nom flere valg
forsøkt å utfordre
president Muse-
veni, men uten å
lykkes.**

Foto: Sofi Lundin

relasjonen mellom Norge og Uganda.

– Norge deltar i EUs valgobservatør-korps med tre observatører fra NORDEM. Deres rapport blir et viktig grunnlag for Norges vurdering av framtidig samarbeid med Uganda, sier Eckey.

Fortsatt støtte

Om få dager går folket til valg. Mens regjeringspartiets tilhengere løper gatelangs i gulfargede t-skjorter og roper slagord for president Museveni, har andre mistet håpet om demokrati.

– Du kan ikke kalle det demokratisk når blodet flyter, når folk mottar penger mot stemmer, når opposisjonen blir arrestert og folk føler frykt, sier den politiske analytikeren, Muniini K. Mulerai, i en fersk artikkel i avisen The Daily Monitor.

Selv om tilliten til presidenten er

svekket, har han fortsatt støtte hos mange.

– Selv om jeg ikke er fornøyd med alt Museveni har gjort, er han ikke brutal. Det er skummelt å tenke på hva alternativet er, sier Anette, en ale-nemor bosatt utenfor hovedstaden.

– Jeg stemmer alltid på Museveni. Han ga oss fred og har hjulpet Uganda langt på vei utviklingsmessig, sier en butikkeier i Kampala.

Eller som Museveni selv sa i en tale til folket nå i januar: «**Hvordan kan jeg sende stafettpinnen videre når bananplantasjen jeg grunnla for 30 år siden så vidt har begynt å gi frukt?**» ■

Bistandsaktuelt har gjentatte ganger forsøkt å få en kommentar fra regjeringspartiet NRM til artikkelen, men uten å få svar.

1996 Med 75 prosent av stemmene blir han president i landets første presidentvalg siden selvstendigheten fra England i 1962.

1997 Innførte gratis grunnskole for alle via programmet «Universal Primary Education» (UPE). Den gang gikk om-lag 3,1 millioner barn i grunnskolen – mot 8,4 millioner i dag. Han igangsetter også en satsing på å øke andelen kvinnelige studenter på universitetene.

2001 Blir gjenvalgt og vinner med 69 prosent av stemmene.

2005 Endrer grunnloven og opphever tidsbegrensningen på presidentembetet.

2006 Museveni vinner valget og påbegynner sin tredje presidentperiode med 59 prosent av stemmene.

2011 Med 68 prosent av stemmene vinner Museveni valget.

2014 Undertegner en kontroversiell lov som gjør at homofile risikerer livstidsfengsel

2016 Stiller til valg for femte gang og kan samtidig feire 30 år i presidentstolen.

Yoweri Museveni sammen med en annen av Afrikas lengsittende statsledere, Zimbabwes Robert Mugabe. De to har møttes en rekke ganger, som her i Kampala i 1998.

Foto: Alessandro Abbonizio / AFP / NTB Scanpix

16 **Teknologi og helse**

Slik er det helsetek

Norge har 130 MR-maskiner, Malawi har én. Folketallet i Malawi er tre ganger større enn Norges.

Om man føder eller blir født på et sykehus i Malawi, er sjansen heller liten for at det finnes teknologiske hjelpemidler. Foto: Ken Opprann

Mens Norge har 130 MR-maskiner, har Zambia og Malawi én hver. Millioner av mennesker deler på noen få livreddende maskiner, samtidig som vi nordmenn kan ta oss råd til å bruke den samme teknologien på bikkja. **Av Per-Ivar Nikolaisen**

«**D**et er som å reise i tid,» mener den kjente kirurgen Erik Fosse om forskjellen mellom rike og fattige lands sykehus. På Intervensjons-senteret på Rikshospitalet i Oslo behandler han pasienter i operasjonsstuer som har utstyr til over en milliard kroner. Senteret er en forsknings- og utviklingsavdeling for høyteknologiske undersøkelser og operasjoner.

– Vi er veldig teknologiavhengige her i Norge. Vi kan stille eksakte diagnoser og operere folk som er svært syke, sier Fosse.

Han har lang erfaring som kirurg både i Norge og i konfliktene i Afghanistan, på Balkan og i Gaza – naturlig

nok under helt andre forhold enn på Rikshospitalet.

Mangler det meste

Lite er så urettferdig her i verden som tilgangen på teknologi til å diagnostisere og behandle sykdom og skader. Noen medisinske tilstander kan være forholdsvis lette å diagnostisere og behandle her i Norge. I et fattig land kan den samme sykdommen eller skaden bety den sikre død for pasienten.

Verdens helseorganisasjon (WHO) har kartlagt avansert diagnose- og behandlingsutstyr i ulike land. De har sett på utbredelsen av de mest kostbare teknologiske innretningene – utstyr til blant annet CT, MR, mammografi og strålebehandling.

– Vi fikk noen oppsiktsvekkende

resultater. 31 land hadde for eksempel ikke utstyr til strålebehandling av kreft, sier seniorrådgiver Adriana Velazquez i avdelingen for medisinsk utstyr i WHO.

Norges fem millioner innbyggere deler på rundt 150 CT-skannere og 130 MR-maskiner, mens Zambias 14,5 millioner innbyggere deler på 2 CT-skannere og 1 MR-maskin. Det framgår av tall fra henholdsvis Statens strålevern og WHO. Slikt utstyr brukes gjerne til å oppdage svulster, indre blødninger, blodpropper, alvorlige betennelsesykdommer, leddbåndsskader og mye annet. I Norge er det også slikt utstyr hos de større dyreklinikkene.

Diagnosene for sent

De siste årene har typiske “vestlige”

«**D**et er som en reise i tid.»

Erik Fosse, kirurg med utallige reiser mellom sykehus i rike og fattige land.

sykdommer vært på fremmarsj i fattige land, ifølge WHO. Men helsevesenet mangler utstyr og mannskaper til å håndtere de «nye» farene.

– Kreft og hjertelidelser blir ikke diagnostisert i tide. Når folk kommer til sykehus, er de ofte inne i siste fase av sykdommen, sier seniorrådgiver Adriana Velazquez i WHO.

Fortsatt er det slik at fattigfolk dør av kolera, aids og malaria, men endringer i matvaner og genetikk gjør at de ikke-smittbare livsstilsykdommene øker.

I noen tilfeller har sykehusene moderne utstyr, men det kan likevel bli stående ubrukt fordi det ikke finnes spesialister til å drifte teknologien.

– Det hjelper ikke å ha en veldig god strålebehandlingsmaskin, dersom eksperten ikke er der, sier Adriana Velazquez.

Mer primitivt

I situasjoner hvor det medisinske utstyret mangler eller ikke virker må legene stole mer på den kliniske diagnostikken. Det blir også mer

nologiske gapet

...Men om man føder eller blir født på et sykehus i Europa, finnes det meste av teknologisk utstyr. Foto: NTB-Scanpix/Corbis

krevende å overvåke pasienten. Elektronikken har automatisert måling av for eksempel puls og blodtrykk. I en situasjon med mange skadde kan dette være avgjørende, ifølge lege Erik Fosse ved Rikshospitalet.

Fosse advarer imidlertid mot å tro at rask innføring av teknologi alene er nok.

– Det er mange eksempler på at utenlandske givere gir avanserte maskiner til områder som mangler den nødvendige infrastrukturen. Det er ikke bare å kjøpe dyrt utstyr fra Tyskland og kjøre ned til Midtøsten eller Afrika og tro at det skal løse seg. Dette er dårlig bistand, mener Fosse.

Han påpeker at jevn og god strømforsyning er en nødvendighet i et moderne sykehus. Selv kom han nylig hjem fra Gaza. Befolkningen der har tradisjonelt vært vant til gode sykehus. Den langvarige konflikten og den vedvarende blokaden bidrar til å gjøre strømmettet ustabil, med stadige brudd.

Dyre i drift

Erik Fosse har sett mange sykehus i kriserammede områder der avanserte maskiner står ubrukt, hvor det mangler deler og alt til slutt blir utdatert. Ifølge anslag fra Verdensbanken står 40 til 70 prosent av helseteknologien i utviklingsland ubrukt.

Fosse viser til hvordan utstyret på intervensjonssenteret på Rikshospitalet er spekket av datateknologi som raskt blir gammelt hvis det ikke oppdateres. Maskinene krever jevnlig service fra leverandørene.

– For et sykehus er gode serviceavtaler og garantier for driftssikkerhet nesten viktigere enn utstyret i seg selv, sier Fosse.

– Men når 31 land ikke har strålebehandlingsutstyr mot kreft, skal vi bare akseptere at folk dør der, fordi det er så mye annet å dø av?

– Selvfølgelig skal vi ikke akseptere det. Det er helt uakseptabelt at det er så store forskjeller. Dette krever en samfunnsmessig tilnærming, sier Fosse.

Blir billigere

Seniorrådgiver Josée Hansen i «Department of Essential Medicines and Health Products» i WHO påpeker at landene selv må få prioritere hva de vil bruke penger på, men tror myndighetene kanskje overser den store fremveksten av de ikke-smittsomme sykdommene.

– Det er jo ikke penger til alt, så det er alltid nødvendig å prioritere. Den

gode nyheten er at industrien nå forsøker å gjøre det billigere og lettere å bruke medisinsk utstyr. Ultralydmaskiner var tidligere store og dyre, nå er de på størrelse med en smarttelefon og så enkle å bruke at også andre enn ekspertene kan drifte dem, sier seniorrådgiver Adriana Velazquez.

Andre eksempler på teknologi som tidligere var sjelden å se i de fattigste landene, er EKG og pulsoksimetre. Nå

Så mange maskiner har landene

Land	MR-maskiner	CT-skannere	Strålebehandling kreft	Innbyggere (mill.)
Afghanistan	3	6	0	32
Malawi	1	5	0	16
Mali	0	3	1	15
Tanzania	7	11	2	51
Uganda	3	17	4	38
Zambia	1	3	3	14
Danmark	77	134	54	5,6
Norge*	130	150	-	5,2

Kilde: WHO. Norge* er ikke nevnt i WHO-rapporten fra 2014, men ifølge tall fra Statens strålevern finnes det rundt 130 MR-maskiner og 150 CT-skannere.

18 Teknologi og helse

Slik er virkeligheten på et distriktssykehus i Malawi. Å ha nok smertestillende, infusjonsvæske, bandasjer og engangshansker er hverdagens utfordringer. MR-maskiner og CT-skannere finnes ikke. Foto: Ken Opprann

Visjon 2030 -initiativet

Visjon 2030-initiativet ble initiert av Kunnskapsdepartementet, Helse- og Omsorgsdepartementet og Utenriksdepartementet høsten 2014, som en nasjonal idédugnad for å få frem innovative norske løsninger som kan bidra til oppnåelse av de nye bærekraftsmålene innen utdanning og helse. Finanseringsmekanismen gir norske innovatører mulighet til å søke på midler til prosjekter som de mener kan bidra til fattigdomsreduksjon. **Les mer:** tinyurl.com/zksoro8

kan slike målinger bli gjort ved hjelp av enkelt utstyr og en smarttelefon.

– Mange av nyvinningene innenfor medisinsk utstyr er app-baserte. Diagnostiser kan nå bli gjort på lang avstand. Det gjør en stor forskjell både i industriland og fattige land, sier seniorrådgiver Josée Hansen.

– Men hvorfor investeres det i avansert utstyr dersom det mangler infrastruktur eller personell til å drifte det, og at det blir stående urørt?

– Personen som velger utstyret må være faglig kompetent og i stand til å vurdere de tekniske innretningene opp mot hverandre, sier seniorrådgiver Velazquez.

Utstyret må for eksempel kunne gå på batteridrift i områder med varierende strømtilgang. WHO jobber også for at utstyret skal tåle ulike klimatiske forhold, som høy luftfuktighet og høye temperaturer.

Krever samfunnsendringer

Lege Erik Fosse mener det er vel så viktig å stoppe korrupsjon, motarbeide det han kaller «utbytting fra rike land» og gjøre noe med det økonomiske systemet. På den måten kan man på sikt få til et bedre og mer moderne helsevesen.

– Landene må få bistand til å utvikle seg på egne premisser. Donasjoner av avanserte maskiner kommer

ikke til å gå bra. Det blir det bare nye skandaler av, tror Fosse.

Han viser til utviklingen i et land som Albania.

– Da jeg var der under Kosovo-krigen i 1999, var økonomien skakkjørt og det var én eneste CT-skanner i hele landet. I dag er Albania i en helt annen situasjon, med en solid økonomi og gode samfunnsstrukturer. Og situasjonen i helsevesenet er derfor også bedre.

Fosse viser til at spredningen av smarttelefoner og tilgangen til internett har gitt både helsepersonell og pasienter i utviklingsland ny kunnskap. De ser hvordan det er i andre land, og de vil stille høyere krav til eget helsevesenet.

– Jeg tror dette kan bli en drivkraft for utvikling. Man ser at man må gjøre ting med samfunnet og økonomistyringen for å komme dit, sier Fosse.

« Vi fikk noen oppsiktsvekkende resultater. 31 land hadde for eksempel ikke utstyr til strålebehandling av kreft. »

Adriana Velazquez,
seniorrådgiver i avdelingen
for medisinsk utstyr i WHO

Produsere selv

Seniorrådgiver Haitham el-Noush i Norad mener det helseteknologiske gapet blant annet skyldes økonomiske faktorer.

– Ingen vil produsere noe for et marked som ikke er lønnsomt, sier el-Noush som jobber med å fremme innovasjon i helsebistanden.

Norad har som mål å fremme helseteknologi som faktisk fungerer i ressursfattige områder, og som møter et konkret behov. Et eksempel på dette er en pustemaskin (CPAP) for barn som blir født for tidlig. En slik maskin koster gjerne 100 000 kroner i et høykostland som Norge. En annen variant – til under 7000 kroner – er strippet for ekstrafunksjoner og utviklet på billigst mulig måte. Den gjør imidlertid det aller viktigste, hjelper nyfødte barn med å puste, slik at de overlever og ikke får hjerneskader.

– Den er laget av studenter basert

på gammelt utstyr som ikke lenger er i bruk, sier el-Noush.

Når bedrifter i lavinntektsland begynner å utvikle og produsere medisiner og teknologi tilpasset de lokale forholdene, kan det oppstå patentstridigheter med storselskapene. El-Noush mener de internasjonale bistandsorganisasjonene i slike situasjoner kan spille en rolle som mekler og støttespiller.

De kan støtte de lokale aktørenes arbeid med å inngå avtaler med de multinasjonale selskapene slik at de lokale selskapene får beholde rettighetene. På denne måten blir det overkommelig å produsere slikt utstyr i de fattigere landene, mener El-noush. De store selskapene kan for eksempel bidra til utvikling, testing og markedsføring, mot en avtale om å få en andel av profitten senere.

Produsere eller importere?

WHO påpeker at en rekke forutset-

...og slik er virkeligheten i den rike, vestlige verden. I flere land finnes det nå MR-maskiner og CT-skannere for kjæledyrene våre.
Foto: NTB Scanpix

«Siden 2007 har Oslo dyresykehus kunnet tilby CT-undersøkelser. Vi har omfattende erfaring med dette, noe som gir god pasientsikkerhet og utmerket kvalitet...»

Fra nettsiden, Evidensia Oslo dyresykehus

Erik Fosse, kirurg ved Rikshospitalet, sier land må få bistand til å utvikle sitt helsevesen på egne premisser.

Haitham el-Noush, rådgiver i Norad.

ninger må være på plass for at fattige land skal kunne produsere avansert helseteknologi.

Seniorrådgiver Josée Hansen påpeker at de største produsentene av helseteknologi i dag befinner seg i noen få, rike land – USA, Tyskland, Japan og til dels Sør-Korea. 20 selskaper dominerer rundt 80 prosent av markedet. De andre landene er i hovedsak importører. Utviklingslandene kan heller konsentrere seg om å velge det riktige utstyret i stedet for å produsere det selv, ifølge rådgiverne i WHO.

– Det vil kreve enormt mye å starte produksjon av MR- og CT-maskiner under slike forhold. Det er bedre å kontrollere importen og trene opp personell, mener Hansen.

Hansen peker på at oppmerksomheten rundt teknologisk utstyr har latt vente på seg, sammenlignet med den store fremgangen i tilgangen på

medisiner og vaksiner.

– Medisinsk utstyr er virkelig viktig. Mer penger gir mer tilgang. Folk i fattige land fortjener de samme mulighetene til å oppdage og behandle alvorlige sykdommer som folk i rike land.

Spørsmålet er om fattige land skal ta seg råd til å diagnostisere og behandle «kostbare» sykdommer som kreft og hjertelidelser.

– Dersom tusener av mennesker dør av lidelser som er billige å behandle, bør man da bruke enorme summer på høyteknologisk utstyr for å behandle de få?

– Dette er en diskusjon i alle land. Det finnes nå medisin som kan behandle Hepatitt C, men den koster 100 000 dollar per behandling. Selv helsemyndighetene i USA begynner å skjelve. Med tanke på antall smittede blir det et hinsides beløp, påpeker seniorrådgiver Haitham el-Noush i Norad. ■

20 Tema: Norge og Namibia

Over en milliard kroner i norsk bistand er brukt i det afrikanske landet Namibia siden uavhengigheten i 1990. Solidaritetsarbeidet for det namibiske folket har foregått i over 50 år. Nå forsvinner de siste restene av statsstøttet norsk bistand til landet.

– Norge? Er det i Elverum?

Det fortelles at en norsk statsminister var på besøk hos namibiske flyktninger og ble spurt om hvor hun kom fra.

– Norge, svarte hun.

Den namibiske kvinnen så undrende på henne.

– Norge? Er det i Elverum?

Av Jan Speed, i Namibia

Dette er fortellingen om to land, begge med få innbyggere, og om hvordan deres veier har krysset hverandre. Det er også historien om norsk bistand til et fattig og undertrykt folk, som fikk selvstendighet og tok grep om egen utvikling – og ble et relativt vellykket mellominntektsland.

Her er noen av krysningspunktene vi vil fortelle deg om:

- Norges første misjonær i Afrika arbeidet i Namibia.
- Namibias første president var i sin ungdom om bord på norske hvalfangstskuter i havnen Walvis Bay.
- Et av de første fakkeltogene i Norge hyllet en namibisk student.
- Småbyen Elverum adopterte Namibia og mobiliserte hele Norge for å støtte namibiske flyktninger i eksil.

Nahas Angula var landets første utdanningsminister og senere statsminister. Han mener at de nordiske landene stilte med hjelp til Namibia på et kritisk tidspunkt.

– Norge hjalp oss i mange år. Vi må ikke gråte over at hjelpen nå er avsluttet. Det er nok andre som trenger det mer enn oss, fastslår han overfor Bistandsaktuelt.

Den tidligere topp-politikeren mener hovedproblemet i dag er at landet, selv om det nå tilhører kategorien mellominntektsland, fortsatt sliter med fattigdom og stor ulikhet i samfunnet.

Misjon og hvalfangst

Barske forhold møter bergenseren Hans Christian Knudsen når han i 1842 ankommer Bethanie-området i det sørlige Namibia som utsending

for det tyske Rhenish misjonsselskap. Før det har han seilt langs norskekysten for å samle inn penger og etablere misjonsforeninger. Han kommer til et tynt befolket og karrig land der ulike folkegrupper er i strid med hverandre om beiteområder og jord.

Tyske innvandrere var begynt å etablere seg og fortrenger gradvis de innfødte. Med følelsesladd forkynnelser etablerer Knudsen tre misjonsstasjoner blant nama-folket, og han reker å døpe 760 afrikanere. Han lager også tegninger fra sine opplevelser, skriver ned namaenes lover og historie, og begynner på en bibeloversettelse. Etter noen år drar han tilbake til Norge for å gifte seg.

Ved returen til Namibia noe senere oppdager han at mange i menigheten har kastet seg ut i krig. De kriger mot nabofolket hereroene. De mange konfliktenes og harde forholdene gjør ikke livet lettere for ham og hans depressive kone. Desillusjonert drar paret tilbake til Norge i 1854. Kona Elise blir lagt inn på mentalsykehus, mens Knudsen selv dør noen år senere.

Etter dette er Namibia borte fra den norske bevisstheten i mange tiår, med unntak av i hvalfangstmiljøene i Østfold og Vestfold. De norske hvalfangstskutene som opererer ut fra baser i Sør-Afrika, Walvis Bay og Angola gjør gode fangster, men utrydder samtidig effektivt hvalbestandene i Sør-Atlanteren. Lukten fra hvalfett-smelterne fordervet luften i mange afrikanske kystbyer, kan man lese i historiebøkene.

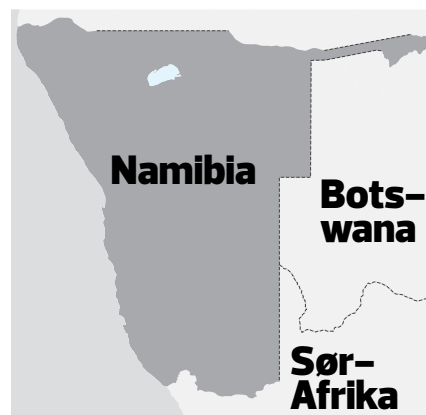
Studentene våkner

Mot slutten av 1950-tallet er det en gryende bevissthet i Norge om ra- →

Den namibiske studenten Hans Beukes fikk blomster og fakkeltog som velkomst av Oslo-studentene.

Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Norge og Namibia

1884 Sør-Vest-Afrika (senere Namibia) blir tildelt Tyskland som koloni av de europeiske stormaktene under Berlin-konferansen. Den svarte befolkningen fordrives fra beiteområder og jordsområder.

1915 Sør-Afrika invaderer den tyske kolonien under Den første verdenskrig.

1948 Raseskillesystemet, apartheid, blir formelt innført i både Sør-Afrika og Namibia.

1958 Frigjøringsbevegelsen South West African Peoples Organization (SWAPO) blir etablert.

1959 Studenten og flyktningen Hans Beukes får heltevelkomst i Oslo.

1963 Solidaritetsorganisasjonen Fellesrådet for det sørlige Afrika etableres.

1966 SWAPO innleder væpnet kamp mot den sørafrikanske okkupasjonen av Namibia. Etablerer leirer og kontorer i Zambia.

1973 Norge begynner å gi humanitær støtte til frigjøringsbevegelsene i det sørlige Afrika.

1975 Angola får selvstendighet. SWAPO etablerer etterhvert baser i landet.

1976 SWAPO-leder Sam Nujoma arresteres hundrevis av medlemmer og geriljasoldater i Zambia som ikke støtter ham og hans krets.

1980 Namibiaforeningen blir etablert av aktivister på Elverum.

1984 Informasjon begynner å komme ut om SWAPOs interneringsleirer og organisasjonens drap og tortur av namibiske flyktninger i Angola. SWAPO-ledelsen anklager de arresterte for å være sørafrikanske spioner.

1989 November. Første frie valg i Namibia til en grunnlovgivende forsamling. Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomite samler inn 340 000 kroner til SWAPOs valgkamp.

1990 21. mars får Namibia sin uavhengighet. Norge åpner ambassade i Windhoek. Namibia blir hovedsamarbeidsland for norsk bistand.

1997 Den norske ambassaden stenges. I perioden 1990–97 er 732 millioner kroner i bilateral støtte gitt til Namibia. Namibiaforeningens prosjekter – med støtte fra Norad – fortsetter. Det samme gjør det bilaterale samarbeidet om fiskeriforvaltning.

2014 Det statlige investeringsfondet Norfund gir 64,3 millioner kroner i lån til mikrofinansinstitusjonen Trustco i Namibia.

2015 Norad-støtten til Namibiaforeningens prosjekter i Namibia avvikles.

22 Tema: Norge og Namibia

seskillestyret og undertrykkelsen av den svarte befolkningen i Sør-Afrika og Namibia. Norsk studentunion vil også bidra. De bestemmer seg for å sponse studiene i Norge til en svart student fra det sørlige Afrika.

I juni 1959 setter en ung jusstudent fra Namibia, Hans Beukes, seg på toget fra Cape Town til havnebyen Port Elisabeth. Planen er at han skal mønstre på og jobbe ombord på et norsk frakteskip som skal til Oslo. Der skal han ta fatt på treårige studier finansiert med stipendet fra Norsk Studentunion. Men tre sikkerhetspolitimenn, en med en revolver i hånden, stormer inn i kupeen. De beslaglegger hans nye pass og alle papirene Beukes har med seg. «Oppsetsige» svarte skulle ikke få reise til utlandet.

Med hjelp fra en amerikansk aktivist blir Beukes likevel smuglet ut av Sør-Afrika til nabolandet Botswana – og videre til Norge. På Universitetsplassen i Oslo blir han hilst velkommen av 4000 nordmenn som bærer fakler og roper slagord mot raseskillepolitikken i Namibia og Sør-Afrika.

– Jeg var ikke forberedt på alt oppstyret og oppmerksomheten, forteller Hans Beukes, nå pensjonist.

Politisk kjendis

Den unge nyankomne svarte studenten er allerede en slags politisk kjendis i det han ankommer Norge. Beukes blir intervjuet av alle aviser og NRK, møter statssekretæren i UD, formannen i Nobelkomiteen, LO-sjefen og lederen for Stortingets utenrikskomite. Alle ønsker å vise solidaritet med de undertrykte i ra-

seskillestaten Namibia.

Lederen for apartheid-regimets representasjon i Stockholm skriver hjem til utenriksdepartementet i Pretoria at Hans Beukes bare i løpet av noen dager har «gjort uforholdsmessig stor skade... og har støttet den foreslåtte handelsboikott». Før han begynner med sine studier på Universitetet i Oslo drar Beukes videre til FN i New York for å fortelle om Sør-Afrika-regimets okkupasjon av hjemlandet.

– Jeg var takknemlig for mottagelsen jeg hadde fått i Norge, men det følte samtidig ofte ukomfortabelt å være den eneste svarte personen. Folk hadde en tendens til å stirre, sier Beukes.

Han og hans norske kone Edel blir sentrale i etableringen av det norske anti-apartheid-arbeidet i Norge. De samler inn penger for å betale forsvaret av Nelson Mandela og andre frigjøringsledere som er sikket for høyforræderi i Sør-Afrika. De setter i gang boikottaksjoner og informasjonskampanjer. Hjemme i Namibia blir hans far arrestert. I de namibiske eksilmiljøene øker spenningene etter hvert internt mellom ulike grupper i bevegelsen.

Utstøtt da Norge valgte SWAPO

På midten av 1970-tallet er familien Beukes i Zambia, der Hans Beukes' kone Edel jobber for Norad. SWAPOs ledelse lever også eksil i Zambia, på samme måte som en rekke andre opposisjonelle namibiere. Med hjelp fra zambiske sikkerhetsstyrker arresterer frigjøringsbevegelsen flere hundre

Elverum har fått sin egen gate i gruvebyen Tsumeb i nord-Namibia. Foto: Jan Speed

geriljasoldater og ungdomsledere. Forbrytelsen deres er å være kritiske til lederstilen til SWAPOs leder Sam Nujoma og kretsen rundt ham.

Mange personer «forsvinner» under uklare omstendigheter. Hans Beukes, som har alliert seg med ungdomsbevegelsen, unngår så vidt å bli arrestert, men blir ekskludert fra bevegelsen. Det at han våger å stille spørsmål ved SWAPOs militærstrategi blir betraktet som et svik.

– SWAPO bare sendte sine soldater i døden mot en industrialisert militær overmakt. Det kostet tusener av vanlige folk livet, og bidro til å forlenge okkupasjonen, forklarer han.

Den norske organisasjonen Fellesrådet for det sørlige Afrika, som han har vært med å danne, svartelister ham. Sentrale prester i Den norske kirke vil ikke lenger ha noe med ham å gjøre, forteller han. De hyller istedet den eneveldige Nujoma som den store frigjøringshelten.

– Det at folk i solidaritetsbevegelsen og Den norske kirke behandlet meg som en forræder viste at de hadde moralske ryggrader myke som bananer, sier Beukes. Flere gamle kjente vil ikke lenger snakke med ham.

– Jeg gikk aldri offentlig ut med

«Vi ble degradert fra å være en solidaritetsbevegelse til å bli en bistandsorganisasjon.»

Vidar Østlie – daglig leder Namibiaforeningen.

det jeg visste om det som skjedde innad i frigjøringsbevegelsene. Det ville rasistregimet i Sør-Afrika ha utnyttet. Men jeg ba norske myndigheter om å ta opp overgrepene i SWAPO med ledelsen i bevegelsen, sier Beukes.

Han er sjokkert over at Norge behandlet SWAPO som en regjering i eksil, og mener at dette bidro til å undergrave en framtidig demokratisk utvikling i landet.

I dag er Beukes pensjonist og forfatter, bosatt på Jar utenfor Oslo. Han drar bare på korte besøk til hjemlandet. Hans bok Long Road to Liberation som kom ut i 2014, bidrar med ny informasjon om årene før uavhengighet.

Solidaritet

Elverum var småbyen som på 1980-tallet gjorde Namibias frigjøring til stedets hovedanliggende. Det gamle brune trehuset i Elverum, Namibiahuset, har ikke forandret seg mye siden den gang.

I biblioteket i det gamle huset finnes fortsatt heftene med kornete svart/hvitt-bilder som forteller om apartheidregimet i Sør-Afrikas ulovlige okkupasjon av landet. Plakatene på veggene forteller om nyere utdanningsprosjekter drevet av Namibiaforeningen etter at landet fikk sin uavhengighet i 1990.

– Det startet med Namibia-aksjonen og en eksplosjon av aktiviteter, forteller tidligere leder Dag Hareide.

Konfirmanter i Elverum, ledet av kateket-ekteparet Ellinor og Dag Hareide, setter i gang en aksjon for Namibia i lokalsamfunnet i april 1980. Kirken, ungdomsskolen, lærerhøy-

skolen, folkehøyskolen, fagforeninger, husmorlag og Rena Kartong slutter seg til. Hodet og hender mobiliseres.

«A Luta Continua!» roper det i gatene på Elverum – «Kampen fortsetter!», og det blir jobbet. Den første aksjonen fører til at nærmere 50 tonn med klær, kladdebøker, proteinkjeks, sykler og sykehusutstyr blir sendt til SWAPOs flyktingleirer. Namibiaforeningen er i gang.

– Det var en form for total idealisme. Det var humanitær solidaritet, men vi tok politisk standpunkt med de fordelene og ulempene det innebar, sier Hareide.

Samme år kommer SWAPOs leder Sam Nujoma på det første av flere besøk til Elverum, blant annet for å forsikre aktivistene om at varene var kommet fram. 1200 mennesker møter opp i Elverumhallen og synger «We are marching for Namibia!». Nujoma som er litt sur for å ha blitt kjørt langt ute på bygda og inn i skogen, tiner raskt opp i møtet med engasjementet.

Det fortelles at Nujoma, som senere besøker Norge flere ganger, en gang uttrykte begeistring etter et besøk på Hjemmefrontsmuseet i Oslo.

– Her var det masse gode tips å hente for vår frihetskamp, sa han da.

Aksjonsmodellen fra Elverum blir ført videre flere steder i Norge. Mer enn 40 lokale Namibia-aksjoner blir dannet rundt om i landet. Nye lokallag slutter seg til Fellesrådet for det sørlige Afrika. Deler av en tv-innsamling på NRK og én Operasjon Dagsverk-aksjon går til inntekt for de undertrykte i Namibia.

Trykkeriprojekt

Aksjonistene setter også i gang et trykkeriprojekt. De kjøper inn utstyr, og namibiere får opplæring i bruken av maskinene. Utstyret havner først i Zambia.

Kaleb Shaakuleni var en av kadrene som fikk opplæring av norske typografer i Zambia. I dag er håret hans bestefargrått.

– På den tiden trykket vi bare materiell for SWAPO, forteller han.

I 1989 blir det klart at uavhengigheten er på vei. Med norsk hjelp blir trykkerimaskinene flyttet til Windhoek.

– Det var rart å komme hjem, møte folk igjen, og samtidig forberede valgkampen. Vi trykket kampanjemateriell for SWAPO, sier Shaakuleni. SWAPO vant med overveldende flertall.

I dag er trykkeriet fortsatt eid av regjeringspartiets investeringsselskap. De har spyttet inn millionbeløp for å modernisere anlegget som ligger i et nytt industriområde nord for hovedstaden.

Men fortsatt brukes en av de gamle Heidelberg-maskinene som Norge kjøpte inn.

– Den brukes nesten hver dag. Og det er fortsatt en fem-seks av de gamle veteranene med i bedriften, sier Namprints administrerende direktør, Alec Douglas Boois.

Skolefrøet sådd på Lillehammer

Et tekstilprosjekt blir også drevet fram med norsk støtte i årene før uavhengigheten. På Elverum blir prefabrikkerte hus produsert og sendt til

1. Kaleb Shaakuleni og Efraim Shilongo fikk opplæring av norske grafikere. Trykkpressen er fortsatt i bruk.

Foto: Jan Speed

2. Norge bidro til å etablere et namibisk fiskerioppsyn.

Foto: Tone Slenes

3. SWAPO-president Sam Nujoma åpner den norskbygde skolen i Kongo.

Foto: Namibiaforeningen

4. Et norsk prefabrikkert hus settes opp av namibiske flyktinger.

Foto: Namibiaforeningen

flyktingleirene, lokale kvinner syr skoleuniformer og arbeidsløse ungdom produserer ulike varer som blir sendt sørover.

Også innen utdanning spiller Norge en viktig rolle som samarbeidspartner.

– Frøet som ble til skolereformen i et fritt Namibia ble plantet på Lillehammer i 1983, forteller SWAPOs utdanningsansvarlig i eksil og senere minister, Nahas Angula.

Etter ønske fra SWAPO blir Namibiaforeningen drivkraften bak byggingen av en videregående skole for namibiske flyktinger ved Loudima i Republikken Kongo, finansiert av Utenriksdepartementet. Et stort planleggingsmøte blir holdt i Lillehammer.

Etableringen av skolen er ikke problemfri. Dyre konsulenter, pengeproblemer og utro tjenere ødelegger for framdriften i prosjektet. Men skolen åpner i desember 1986, og blir stor og viktig for Namibia. Den har både namibiske, norske og lærere fra andre land. Her blir pensum for et framtidig fritt skolesystem utviklet. Når friheten kommer, blir skolen avvirket og elevene flytter tilbake til hjemlandet.

– Da vi vendte hjem fra eksil, brukte vi ideene fra Loudima til å endre skolesystemet. Men en ting er å drive én skole etter nye prinsipper, noe helt annet er det å gjøre det i 1000 skoler over et stort land, sier Angula.

Skolekomplekset i Kongo blir senere treningsbase for en av de væpnede gruppene i Kongos borgerkrig. Det blir totalt ødelagt på midten av 1990-tallet.

Naivitet

I Namibiaforeningens egen fortelling om seg selv, innrømmer de en viss naivitet i forhold til frigjøringsbevegelsen de hadde med å gjøre.

«Namibiaforeningens medlemmer fikk ikke se apatien (*i flyktingleirene, red.anm.*), hjemlengselen, maktmisbruket og udugeligheten.... Flyktningssamfunnet var merket av for mye hjelp og feil hjelp», skriver forfatterne. SWAPO likte det ikke da Namibiaforeningen foreslo bedre samordning av innsatsen fra ulike organisasjoner og land. De mislikte også sterkt at foreningen samarbeidet med en flyktning som var ute-stengt fra bevegelsen.

– Jeg ble skjelt ut av Nujoma fordi vi tok imot vedkommende, og nektet å bryte med ham, sier Hareide, som flere ganger har møtt presidenten.

– Nujoma var autoritær, men bestefar-autoritær. Mye kunne skje uten at han blandet seg inn. Han hadde vennlige sider. Jeg følte at vi kunne snakke fritt med han. Det var riktig å støtte SWAPO. Vår gjensidige avhengighet gjorde at vi kunne være ærlige i diskusjonene med dem uten at det truet samarbeidet, sier Hareide.

Hareide hadde allerede sluttet med Namibia-arbeidet og dratt til Etiopia da foreningen i 1985 ble klar over anklager om fengsling og tortur av namibi-ere i SWAPO-leirene i Angola.

I ettertid innrømmer foreningens tidligere daglige leder at de var «noe naive i forholdet til frigjøringsbevegelsen». I sin egen historiebok skriver de: «...at SWAPO torturerte og holdt folk fengslet under umenneske- →

24 Tema: Norge og Namibia

lige forhold, er hevet over tvil.»

Til tross for brudd på menneskerettigheter og manglende åpenhet innad i bevegelsen bygger Utenriksdepartementet på 1980-tallet opp et godt forhold til SWAPO i eksil og til Det namibiske kirkerådet (CCN) inne i landet. De er på denne tiden viktige partnere i Norges politikk mot det sørafrikanske raseskillestyret.

Mye penger blir bevilget til namibiske flyktninger i eksil. Men det er først i 1987 at SWAPO-kravet om en mer omfattende norsk boikott av okupasjonsmakten Sør-Afrika blir tatt til følge av Stortinget. Det vedtas en handelsboikott, men den er på ingen måte vanntett. Fortsatt er det mulig for norske skipsredere å tjene gode penger transport av olje til den udemokratiske krigsmakten og raseskillestaten Sør-Afrika.

Fra solidaritet til bistand

Etter at Namibia får sin uavhengighet i mars 1990 øker distansen mellom grasrotaktivistene i Elverum og SWAPO-eliten som nå flytter inn i regjeringskontorene.

– Det er blitt sagt, litt spøkefullt, at vi i 1990 ble degradert fra solidaritetsbevegelse til å bli en bistandsorganisasjon, sier nåværende daglig leder i Namibiaforeningen, Vidar Wie Østlie.

I årene etter uavhengigheten fortsetter foreningen med bistand innen utdanning. I begynnelsen bidrar norsk bistand til utvikling av nye læreplaner. Etter hvert satser foreningen på utdanning til marginalisert grupper.

Mobile skoleenheter blir etablert for å undervise de nomadiske himbane i nordvest. Foreningen satser på å bedre utdanningen til san-språk-talende lærere og skoler i san-landsbyer øst i landet. De fronter entreprenørskap og bidrar til å etablere kulturspesifikke tradisjonsfag i skolen.

Namibiaforeningen blir i flere år en viktig støttespiller for å sikre morsmålsundervisning for san-barn. Men nå er det slutt.

De siste mottakerne

Læreren og barna i san-landsbyen like ved grensen til Botswana skriver tall i sanden, når Bistandsaktuelt besøker dem i januar 2016. De er noen av de siste til å nyte godt av norsk bistand til Namibia. For Namibiaforeningens støtte til arbeidet i seks landsbyskoler blant san-folket er nå over. Årsaken er at den norske regjeringen ønsker å redusere antall bistandsland.

Lærer Festus Soroab sier han er glad for det Namibiaforeningen har betydd for hans liv. I likhet med flere andre begynte han som landsbylærer for barn i første til tredje klasse. I starten hadde han og de andre lærerne ikke andre formelle kvalifikasjoner enn 8 eller 10 års skolegang, samt at de behersket sitt eget morsmål, san-språket ju/hoansi.

Med norsk støtte fikk han både veiledning, ulike kurs og til slutt støtte til å studere på lærerhøgskolen i hovedstaden Windhoek, forteller han. Som eneste fullt ut kvalifisert lærer vendte han tilbake til en skole i bushen.

I dag bor han sammen med sin kone og en ett-åring, som en tradisjonell san, i et lite telt og en hytte. Skolen er et norsk-innkjøpt telt.

– Jeg vil at også disse barna skal få en kvalitetsutdanning. De skal løftes opp. Jeg elsker å bo og arbeide med mitt folk. Foreldrene er nå de som

presser på for at ungene skal få lære, sier Festus Soroab.

Denne skolen med 37 elever er ny. De har ennå ikke fått skolemateriell. Derfor øver de seg på å skrive tall i den løse sanden. Han forteller at det er tørke i området og lite mat i landsbyen. Etter skoletid drar læreren til konas landsby for å slakte en geit. Samtidig henter han mais som myndighetene har liggende på et lager 20 kilometer unna.

Usikker framtid

I 2016 er det fortsatt uklart om gapet Namibiaforeningen etterlater i flere lokalsamfunn vil bli fylt. Bruce Parcher som har koordinert san-prosjektet fra landsbyen Tsumkwe de siste seks årene er likevel optimistisk.

– Jeg tror vi startet noe som ikke kan bli knust. Vi har hjulpet san-samfunnet til å forstå at de kan kreve sine rettigheter innen utdanning. Forholdene må bare bli bedre, sier Parcher.

Fortsatt er det slik at nesten ingen san-barn klarer seg gjennom videregående og knapt noen tar avsluttende eksamen.

– Vi må hjelpe dem å fullføre. Selv om et san-barn klarer seg på skolen, må de også ha fått med seg tradisjonelle ferdigheter som hvordan du jakter, eller hvilke bær som kan spises.

San-elever syn-ger om tall. De er blant de siste til å nyte godt av støtten fra Norge.

Foto: Jan Speed

For det er akkurat denne kunnskapen som definerer hvem de er, sier Parcher, som nå håper å videreføre arbeidet gjennom en annen organisasjon.

Utdanningsdepartementets sjef for planlegging i regionen, Veziruapi Tjombonde, mener derimot at Norge har latt landsbyskolene i stikken.

– Vi har planer for å føre arbeidet videre, men dette området er enormt, og vårt dilemma er manglende budsjetter, sier hun.

Vennskap og utveksling

I gruvebyen Tsumeb, langt nord i landet finnes det en vei med navnet «Elverum». En av bygningene på gamlebyen i Tsumeb heter også «Elverum House». De to byene er vennskapsbyer.

Friluftsmuseet i byen er bygget etter modell fra Glåmdalsmuseet. Besøkende, noe det ikke er mange av, kan vandre gjennom husklynger bygget

etter tradisjonell stil av de ulike folkegruppene i landet.

– Jeg kan ikke slutte å fortelle hvor mye bra Norge har gjort i vennskapets navn for Namibia, sier meme Susan Nghidinua, den nå 79-årige kvinnen som var drivkraften på namibisk side for samarbeidet Elverum-Tsumeb.

På 1980-tallet, før frigjøringen, besøker hun Elverum sammen med SWAPO-presidenten. Når hun senere vender hjem fra eksil, blir hun valgt til gruvebyens første svarte borgermester. Og den første kvinnelige.

– Presidenten gav meg instruks om å etablere et vennskapssamarbeid. Han sa at Elverum og Tsumeb er ganske like i størrelse. De har et vann og fjell, det har også Tsumeb. Jeg dro til Elverum igjen, og knyttet kontakter, og lærte til og med å lage geitost, forteller «meme Susan».

Utdanningsinstitusjoner i Norge og Namibia får også etter hvert et omfattende samarbeid med utveksling og feltarbeid.

– Et område der vi kan vise til massive resultater er i samarbeidet med norske høgskoler. Mer enn 1000 norske studenter har hatt tre-måneders studieopphold i Namibia gjennom årene, foreller Vidar Østlie.

Flere norske studenter har bodd

« Vi må ikke gråte over at Norge ikke lenger gir oss bistand »

Nahas Angula, tidligere namibisk statsminister

Elverum er fortsatt opptatt av Namibia, mener Namibiaforeningens daglig leder Vidar Østlie. Det er fortsatt Namibiabutikk i det gamle trehuset.

hjemme hos den tidligere borgermesteren, forteller meme Susan. – Jeg betrakter meg som deres andre mor.

Bistandsløftet

Namibias uavhengighet i 1990 fører også til en dramatisk økning i norsk statlig støtte til det nye landet. Stortinget vedtar samtidig at Namibia skal være et norsk hovedsamarbeidsland. Dette var en betegnelse på land der Norge hadde et særlig omfattende bistandssamarbeid.

Norge er raskt ute med fiskeribistand. Allerede før landets formelle selvstendighet var forskningsskipet «Dr Fridtjof Nansen» på tokt i namibisk farvann. Landets fiskebestand hadde i flere tiår vært plyndret av sørafrikanske, sovjetiske og portugisiske fiskere.

Med hjelp fra den norske kystvakten bygger Namibia opp et fiskerioppsyn for å ta vare på fiskebestanden i landets territorialfarvann. Mer enn 200 namibiere får opplæring takket være norsk bistand innen ulike deler av fiskerisektoren. Dette gir resultater. I løpet av ti år er bestanden igjen på fote, og fiskeriene blir et viktig bidrag til landets økonomiske utvikling.

Norske oljeselskaper er blant de første til å få lisenser for leteboring

etter drivverdige olje eller gassfunn utenfor kysten av Namibia, men uten at det blir gjort noen drivverdige funn. Samtidig bidrar Norge med råd om lovgivning innen sektoren.

Energisektoren er et annet område der Norge kaster seg inn, men ikke uten kontroverser og negativ medieomtale. Konsultantselskapet Norconsult blir anklaget for å støtte opp om myndighetenes planer om å bygge en kraftstasjon på Epupa-fallene i Kunene-elva helt nord i landet. Planene blir til slutt skrinlagt etter mye internasjonal kritikk av at det ville ramme himba-folket i området.

Norad blir også hovedsponsor av en ny tankesmie, Namibian Economic Policy Research Unit (NEPRU). Hensikten var å gi politiske og økonomiske råd til den nye regjeringen. Bidraget er av begrenset økonomisk omfang, men viktig for institusjonen.

– Denne bistanden var basert på tillit uten detaljstyring. Det skilte Norad fra andre givere, sier tysk-namibiske Henning Melber som overtok som NEPRU-direktør i 1992.

Norad-støtten fortsetter selv som NEPRU etter hvert blir mer kritisk til regjeringen og manglende samfunnsendringer i landet.

– Norge mente det var viktig at regjeringen fikk kritiske råd, forteller

Melber, som hadde vært medlem av SWAPO siden 1974.

Tankesmiens kritiske analyser fører imidlertid til problemer.

– Da jeg begynte å skrive kritiske artikler kom partikameratene til meg og sa: «du er en forræder.» De skapte en frykt for å delta i offentlig debatt, sier Melber som etter hvert flyttet til Sverige, men bidrar stadig til den politiske debatten i hjemlandet Namibia.

Kortvarig ambassade

Mot slutten av 1990-årene vedtar Norge å avvikle Namibias status som hovedsamarbeidsland. Det skjer etter at Namibia har vært igjennom en periode med positiv økonomisk utvikling. Utviklingslandet går fra å være et minst utviklet land til å bli et mellominntektsland i internasjonale rangeringer.

I 1997 stenger Norge ambassaden i landet, etter sju år. I utgangspunktet er det bestemt at ambassaden i Windhoek skulle være kortvarig, men samtidig har bistand vært ambassadens hovedaktivitet. Og nå skal den statlige bistanden trappes ned. Offisielt reduserer Norge støtten fordi de mener at som *mellominntektsland* bør landet kunne klare seg uten betydelig norsk hjelp.

– For en gangs skyld holdt man seg til planen. Ildsjelene i Norge som brant for Namibia ble borte. Og normaliseringen i Sør-Afrika gjorde Namibia politisk uinteressant, sier en UD-ansatt.

Tidligere ambassadør Per Ø. Grimstad, som da var ambassadør i Sør-Afrika, overtar i desember 1997 ansvaret for Namibia.

– Det lå lite politikk i avgjørelsen. UD måtte tenke mer regionalt og sammenslåing av kontorer. Jeg hadde et godt forhold til president Sam Nujoma. Han likte å snakke om Norge og om Elverum. Han hadde vokst opp med en norsk hvalfanger, og visste mer om Norge og 2. verdenskrig enn jeg gjorde, sier Grimstad.

Avvikling

Over en milliard kroner i norsk bistand har gått til Namibia siden uavhengighet i 1990. I fjor var den årlige bevilgningen på beskjedne 3,7 millioner kroner. Namibia er et av landene Solberg-regjeringen nå har valgt bort i et forsøk på å redusere antall bistandsland.

Arbeidet til Namibiaforeningen,

som bidro til å sette landet i det sørvestlige Afrika på solidaritetskartet, er i ferd med å bli avvirket.

– Det er litt vemodig å måtte fase ut en del ting, sier daglig leder i Namibiaforeningen, Vidar Østlie.

På Elverum er det fortsatt mange som har et hjerte for Namibia, mener han.

– Det brennende engasjementet er borte, fordi den groveste uretten forsvant med avskaffelsen av apartheid. Men vi ser fortsatt behov i Namibia, et av verdens mest skjevfordelte land, sier Østlie.

Biff import

Bortsett fra litt samarbeid innen reiseliv, og lån til mikrofinanssektoren via det statlige investeringsfondet Norfund, er det nå biffen som forener Norge og Namibia. Et av Norturas datterselskaper importerer namibiske biffer og fileter. Siden 2009 har den norske kjøttgiganten importert tollfrie kvoter med kjøtt fra Namibia. I fjor importerte de totalt 1153 tonn fra Namibia.

– Det var en bevisst strategi fra Nortura å løfte prisene vi betalte til namibiske produsenter, slik at de sitter igjen med mer penger. Det ble en økning over 100 prosent. Importen er således blitt en suksesshistorie for begge parter, sier Raymond Will Wold-Schätzer ansvarlig i Nortura for import fra landene i det sørlige Afrika.

Historiens slutt?

Men historien om samarbeidet mellom to små land slutter ikke her, selv om Namibia nå klarer seg selv – og den norske statlige støtten opphører. Vennekapsamarbeidet mellom lokalsamfunn i de to landene vil fortsette, Bilder fra Elverum vil fortsatt henge på barnehage- og skolevegger i Tsu-meb. I Hedmark vil elever fortsatt henge opp bilder av Namibia og deres klassevenner der. Over hele landet vil velsmakende namibisk biff fortsatt kunne kjøpes i ulike supermarkeder

– Og norske praksisstudenter vil fortsatt bli ønsket velkommen i Namibia, forsikrer meme Susan. ■

Kilder: Trond Andersen og Steinar Sætervaded: *Fra Dugnad til Bistand*, Hans Beukes: *Long Road to Liberation*, Economist Intelligence Unit, Africa Confidential, Henning Melber (Ed.) *Transitions in Namibia*, diverse materiale fra Norad og Namibiaforeningen.

«Vår tid er den fredelige menneskehetens histo

90%

av verdens befolkning har nå tilgang på rent drikkevann

En fredeligere verden

– At for eksempel Øst-Asia og Latin-Amerika nå stort sett er fredelig, skaper grunnlag for vekst og ytterligere fattigdomsbekjempelse, sier Erik Solheim.

11%

Andelen av verdens befolkning som betegnes som underernært nærmer seg nå en halvering fra 19 prosent for 25 år siden til 11 prosent i dag.

1,9

milliarder

var «ekstremt fattige» i 1990. Nå er det tallet halvert. Ifølge Verdensbanken er nå mindre enn 10 prosent «ekstremt fattige».

Konfliktprosjektet ved Uppsala Universitet har registrert en liten økning i antall konflikter de siste årene, som borgerkrigen i Syria (bildet i bakgrunnen). Men forskerne peker samtidig på at flere fredsavtaler er undertegnet. For barna som leker ved Thanintaryi-elven betyr den pågående fredsprosessen i Myanmar en bedre oppvekst, med mulighet for skolegang og trygghet.

Foto: Espen Røst

ste i rie>>

45%

De siste 25 årene er mødre- og fødselsdødeligheten i verden nesten halvert.

Globalt samarbeid

– Toppmøtene i Addis Abeba, New York og Paris viste at verden samhandler bedre enn før, sier Erik Solheim.

125

demokratier

I 1989 var bare 69 land i verden karakterisert som demokratiske av stiftelsen Freedom House. I 2016 nærmer det tallet seg en dobling.

Vi pepres med nyheter om terror og krig. Men er «alt» egentlig så ille? Nei, sier lederen av OECDs utviklingskomité. Erik Solheim mener vi må fokusere på suksesshistoriene. Bare da kan vi skape en rettferdig og bærekraftig verden.

Av Espen Røst

Syría, Jemen og Etiopia. Borgerkrig, sult og klimaendringer. Det mangler ikke på beskrivelser av tristesse i nyhetsbildet. For millioner av mennesker lever fortsatt under umenneskelige forhold i en lang rekke land. På flukt, uten mat, og med fravær av grunnleggende menneskerettigheter.

Likevel: Verden har de siste tiårene vært i rivende utvikling. Flere barn overlever, flere begynner på skole. Og stadig flere vokser opp med flere muligheter.

– For den enkelte innbygger på jorda har det aldri i historien vært så liten sjanse for å bli utsatt for vold og krig som nå. I noen få land opplever mange mennesker nå ekstreme, grusomme volds- og terrorhandlinger, men dette gjelder bare en ørliten del av jordas befolkning, sier Erik Solheim til Bistandsaktuelt.

– Fantastisk resultat

Lederen i OECDs utviklingskomité peker på en rekke utviklingssuksesser de siste tiårene, og fremhever den dramatiske nedgangen i barnedødeligheten som én av de virkelig store suksesshistoriene.

– Sammenlignet med 1990 overlever nå 7 millioner flere barn hvert år. Det gir mange lykkelige foreldre. Hvorfor har vi dette fantastiske tallet? Jo, fordi færre barn lever i ekstrem fattigdom. Fordi stadig flere vaksineres mot dødelig sykdommer som polio og malaria. Fordi årelang innsats har gitt resultater og redusert barne- og mødre- og fødselsdødelighet, sier Solheim.

I boka *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* påpeker professor Steven Pinker at «vår tid er den fredeligste i menneskehetens historie». Selv om de blodige krigene i Midtøsten har tatt flere hundre tusen menneskeliv siden boka kom ut i 2011, gir Pinker fortsatt gyldige beskrivelser av de lange linjene. Harvard-professoren viser at vi, menneskene på jorda, lever i en fredeligere tid enn våre forfedre:

Stammekriger var ni ganger så dødelig som krig og folkemord i det 20. århundre, og frekvensen av mord i middelalderens Europa var mer enn tretti ganger hva den er i dag. Kriger mellom utviklede land har forsvunnet, og selv i utviklingsland, dreper kriger bare en brøkdel av menneskene de gjorde for kun noen tiår siden, hevder Pinker. Han viser til fremveksten av fungerende stater, utvikling innen utdanning og en global samhandling som årsaker for en fredeligere verden.

Charles Kenny, ved Center for Global Development (CDG) kommer i en artikkel i the Atlantic med en lig-

28 **Aktuelt**

91%

av verdens barn i skolealder går nå på skole.

6 millioner

Barnedødeligheten har sunket fra 12,7 millioner dødsfall i 1990 til nær 6 millioner i 2015.

Den voldsomme krigen i Syria har drept hundretusener, fordrevet millioner og lagt byer som Homs i ruiner (bakgrunnsbildet). Selv om krigen er helt forferdelig, må vi ikke miste av syne alle de fantastiske utviklingsuksessene verden har sett de siste tiårene. Bare da vil kunne skape en bedre verden, mener Erik Solheim i OECD. Alle foto: NTB Scanpix

nende analyse. Der argumentere han for, tross en rekke pågående kriser det siste året, at verden sett under ett, er bedre utdannet, har bedre helse, at flere kan spise seg mette. At vi lever i en friere og mer rettferdig verden. Forskeren ved CDG påpeker at Verdensbanken i fjor høst, for første gang, kunne melde at mindre enn 10 prosent av verdens befolkning lever i ekstrem fattigdom. Til sammenligning var det 37 prosent ekstremt fattige i 1990.

– Bruk suksesshistoriene

Erik Solheim er enig med både Pinker og Kenny i at vi lever i en fredeligere verden. At for brottdelen av verdens befolkning, var sjansen for å dø av vold i middelalderen mange ganger så stor som nå.

– Og det er stikk i strid med hva folk tror. Men man trenger ikke gå så langt tilbake i tid som til middelalderen for å finne endringer: Både Koreakrigen og Vietnamkrigen drepte ti ganger så mange som krigen i Syria. Det er forferdelig det som skjer nå, og vi må jobbe hardt for å finne en løsning på konflikten. Men vi må samtidig huske på at verden aldri har vært mer fredelig. Nettopp derfor må vi se til suksesshistoriene og lære av dem, sier Solheim.

«Det som er tydeligst i det 21.

århundret er fraværet av stor-skala kriger mellom land», heter det i den vitenskapelige artikkelen «Armed conflicts, 1946-2014» publisert i anerkjente Journal of Peace Research i fjor: «Sammenlignet med de store krigene i det 20. århundre, var antall døde forårsaket av væpnede konflikter i 2014 relativt lav». Sammenligner man det uhyrlige folkemordet i Rwanda, våren og forsommeren 1994, med de voldsomme overgrepene i Syria, er trenden den samme.

Samtidig påpeker de to artikkelforfatterne fra Konfliktprosjektet (Conflict Data Program) ved Uppsala Universitet, at det har vært en liten økning i antall konflikter det siste tiåret. Det påpekes samtidig at det har vært «en positiv trend» med flere fredsavtaler signert rundt i verden de siste årene.

Fattigdom bidrar til konflikt

Ifølge Verdensbanken er fattigdom og ulikhet en av de virkelige store driver-

«At nesten alle barn nå begynner på skole. Det er fantastisk»

Erik Solheim, OECD DAC

Erik Solheim, leder i OECDs utviklingskomité.

Foto: Espen Røst

ne bak vår tids konflikter. I et notat peker banken på at nesten halvparten av verdens fattige er forventet å leve i «sårbare stater» eller i konfliktland innen 2030.

«Høy forekomst av fattigdom er en konsekvens av land med konflikter, men fattigdom kan også bidra til å bygge opp under konflikter», heter det i notatet.

Verdensbanken påpeker også det at utviklingsindikatorer i såkalte «sårbare stater» er blant de svakeste, og at ingen av disse landene har nådd noen av FN's Tusenårsmål. Erik Solheim mener vold er en absolutt hemske for videre utvikling. Men hvordan kan fravær av krig bidra til å skape utvikling?

– Det er ingen som vil bygge en skole dersom man vet at den skal brennes ned i morgen. Krig er ødeleggende i nuet og det er ødeleggende i framtida. Derfor er første skritt for utvikling å stoppe volden, sier Solheim.

– Bistandsbransjen må gå i seg selv

Han mener media, bistandsbransjen og en rekke andre aktører har et ansvar for hvordan folk oppfatter stoda i verden.

– Medier serverer oss nesten utelukkende negative og dramatiske nyheter. Det selger best og gir flest klikk. Også politikere fokuserer på

det negative for å få plass i media og for å vinne velgere. Se på valgkampen i USA - der er «kampen mot terror» et enormt tema, og medier reiser spørsmål som «om» vi nå er på randen av 3. verdenskrig. Realiteten er at 229 amerikanere er drept i terror de siste ti årene. Det er altså langt færre amerikanere som dør i terror enn som dør av bi-stikk eller lynnedslag, sier Solheim:

– Også har vi bistandsbransjen. Den må gå i seg selv, for også den er del av dette farlige kretsløpet som gjør oss til handlingslammede tilskuerer, i stedet for engasjerte samfunnsborgere. Målinger viser at nordmenn i sin alminnelighet fortsatt tror at et fåtall av verdens barn går på skole. Det er farlig fordi folk tenker at det ikke er vits å engasjere seg når verden ikke beveger seg fremover. Og selvfølgelig fordi det er feil.

Dersom medier, politikere og bistandsorganisasjoner fokuserte mer på det som har virket i utviklingsarbeidet, kunne vi lære av suksesshistoriene, mener Solheim.

– Det er helt avgjørende at dette kommer frem, for det gjenstår arbeid. Vi må fortsette å fokusere på flere arbeidsplasser, klimavennlige løsninger, fredsarbeid og bekjempelse av fattigdom. Og langsiktig stabilitet er selve nøkkelen til utvikling. ■

Norfund satser:

Kumøkk og yoghurt driver bilfabrikk

Gammel yoghurt, kumøkk og råtne grønnsaker blir til biogass – som igjen gir energi til en bilfabrikk.

Anlegget er med på å redusere Sør-Afrikas avhengighet av kull.

Av Jan Speed i Sør-Afrika

Biogass-kraftanlegget ligger 40 kilometer fra Sør-Afrikas hovedstad Pretoria.

Foto: Bio2Watt

Siden 10. oktober i fjor har anlegget levert kraft til bilfabrikken BMW. Fabrikken har som mål å gå helt over til grønn energi innen 2020.

I dag kommer 90 prosent av kraften i Sør-Afrika fra kull-drevne anlegg. Den sterke avhengigheten av kull gjør landet til en av de store forurenserne i verden.

Etter sju års planlegging, 1500 sider med juridiske avtaler og 18 måneder med bygging er gründeren bak biokraftsatsingen Sean Thomas fornøyd med å ha kommet i gang med å produsere.

– Endelig har vi begynt å tjene penger. Vi selger strøm til BMW, og vi selger gjødsel som er et biprodukt av prosessen. Vi får også betalt for å ta imot matavfall – slik at det slipper å havne på dynga, forteller biokraftgründeren.

Norfund er med

Anlegget utenfor Pretoria har kostet rundt 90 millioner kroner, og drives av selskapet Bio2Watt. Norfund – Statens Investeringsfond for Næringsvirksomhet i Utviklingsland – har hittil investert 9,3 millioner kroner i anlegget. Det tilsvarer en 11 prosent eierandel.

– Norfunds hjelp har vært uvurderlig. Det norske engasjementet har også utløst investeringer fra andre. Deres tålmodighet og ekspertise har bidratt til å få dette prosjektet på beina, sier Thomas.

Bio2Watts første biogassanlegg i Sør-Afrika skal kunne generere 4,4 megawatt kraft. Det hele er på for-

hånd solgt til BMW. Bilfabrikken, som produserer 300 biler hver dag, vil få 30 prosent av sitt strømbehov dekket på denne måten.

Biogassanlegget er plassert på baksiden av en kjempestor kvegfarm med over 25 000 dyr øst for hovedstaden Pretoria. Et steinkast unna innhegningene med flere titusener kyr er biokraftanlegget under innkjøring. Det består av gjæringstanker, et nedkjølingsanlegg og metandrevne kraftturbiner. Den hurtige nedbrytningen av organisk avfall for å produsere metangass skjer ved hjelp av bakterier fra kumager, som hentet fra det lokale slakteriet.

Kumøkk fra farmen utgjør 25 prosent av biomassen. Resten kommer fra et slakteri, en stor papirfabrikk, avfall fra grønnsakmarkedene i Pretoria og fra et meieri.

Det første i Sør-Afrika

Anlegget i Bronkhorstspuit er det første kommersielle biogass-anlegget i Sør-Afrika basert på organisk avfall. Det sysselsetter totalt 40 personer.

Målet er at dette biogassanlegget skal bli en modell for flere lignende prosjekter. Det er over 14 millioner

«Teknologien har potensial til å bli tatt i bruk flere steder, både i Sør-Afrika og i regionen ellers.»

Kjell Roland, direktør i Norfund.

Biokraft-anleggets gründer Sean Thomas har tre produkter han kan bli rik på: Han selger kraft og gjødsel, og han får betalt for å ta imot avfallsprodukter.

Foto: Jan Speed

kyr i Sør-Afrika. Selskapet har lagt inn et anbud om å bygge et tilsvarende anlegg tilknyttet en gård i Vestkapp-provinsen med melkekyr. I dette tilfellet vil det være det offentlige kraftselskapet Eskom som kjøper elektrisiteten.

Selskapet håper på klarsignal for dette prosjektet neste måned. Norfund har gitt tilsagn om lån også til dette prosjektet.

– Investeringen i Bio2Watt er et ledd i vårt arbeid med å få teknologisk bredde innenfor fornybar energi. Det er det første anlegget av sitt slag i Afrika. Teknologien i Bio2Watt er vel etablert i Europa, men ny i Sør-Afrika, påpeker administrerende direktør i Norfund, Kjell Roland.

Han mener at Bio2Watt har gjort det mulig å utvide produksjonen på BMW-fabrikken og bidratt til å skape arbeidsplasser og vekst.

Flere steder

– Vi er av den oppfatning at dette prosjektet og tilhørende teknologi har potensial til å bli tatt i bruk flere steder i Sør-Afrika, og at vi kan bruke disse erfaringer som springbrett inn i andre land i det sørlige Afrika, sier Roland.

– Jeg ser for meg flere prosjekter i Sør-Afrika, men tror at det også er muligheter i Kenya og Ghana, sier Thomas.

I løpet av 2016 vil det være forbudt å dumpe organisk avfall på søppelfyllingene i Sør-Afrika.

– Å skape energi fra biomasse har mye for seg. Kommunen slipper å dumpe mat på fyllinga, sier Thomas.

Bransjeorganisasjonen i landet, Southern African Biogas Industry Association, mener at landet har potensial til å produsere 2,5 GW strøm fra biogass i løpet av de kommende ti årene.

Satser på mer grønn energi

Fornybare energikilder har begynt å spille en markant økende rolle i Sør-Afrika. Blant disse gir vind- og solenergi de viktigste bidragene til landets strømforsyning. Biogass-anleggene er derimot helt i startfasen.

Innen 2025 håper Sør-Afrika at 30 prosent av strømmen i landet skal være fornybar. Det betyr rundt 17 800 MW. Målet er at landet innen 2030 skal generere 9600 MW solenergi. Private selskaper står for det meste av utbyggingen.

Hittil er det, ifølge det sørafrikanske energidepartementet, investert rundt 100 milliarder kroner i fornybar energi, hvorav rundt en firedel er fra utenlandske investorer. Norfund har både investert i solkraftprosjekter i regi av Scatec Solar og biogasskraft gjennom Bio2Watt. I tillegg har det norske investeringsfondet eierandeler i selskapet Globeleq Africa som satser på både solenergi, vindkraft og gasskraftanlegg.

Myndighetene i Sør-Afrika ser ikke bare på miljøfordelene ved de nye alternative kraftproduksjonene. Arbeidsplasser er også et viktig argument. Ifølge en rapport laget av Energidepartementet har byggingen av nye anlegg allerede gitt sysselsetting til 110 000 mennesker. ■

Utviklingsforskning på sparebluss

Norge trenger forskningsbasert kunnskap for å møte nye globale utfordringer, mener Norges forskningsråd. Bildet er fra 29. januar og viser en syrisk kvinne og hennes barn som akkurat har krysset den makedonske grensen til Serbia. Foto: Armend Nimani / AFP / NTB Scanpix

Norges forskningsråd er bekymret for kutt i bevilgninger til utviklingsforskning. Pengebruken har falt flere år på rad.

Av Asle Olav Rønning

Norske forskere kan ikke starte nye større bistandsfinansierte forskningsprosjekter for å studere pågående globale endringer som flyktningestrømmer, kollaps i sårbare stater eller økonomisk utvikling i fattige land.

Bakgrunnen er at bevilgningene fra Utenriksdepartementet (UD) til forskning over bistandsbudsjettet er redusert over flere år. Nå sier Norges forskningsråd i uvanlig tydelige ordelag at kunnskapsgrunnlaget for en god utviklingspolitikk står i fare.

– Det er krevende å opprettholde en fornuftig utviklingspolitikk. For øyeblikket er vi bekymret. Vi ser en trend som kan tolkes som at det er synkende interesse for forskning som er relevant for utviklingssamarbeid, sa administrerende direktør Arvid Hallén i Forskningsrådet på en konferanse om forskning og utvikling i Oslo nylig.

Norges forskningsråd har som oppgave å forvalte en stor del av pengene som går til langsiktig forskning, og for å utforme forskningsprogram-

mer og lyse ut prosjekter.

– Må ha den beste kunnskapen

– Den globale situasjonen og utfordringene endrer seg konstant. Vi må forsikre oss om at vi har utstyrt oss med den beste forskningsbaserte kunnskapen, og at vi kan bidra i internasjonale forskningsnettverk, mener Hallén.

Han viser til at det langsiktige forskningsprogrammet Norglobal i 2013 hadde et budsjett på 68 millioner kroner. I 2014 og 2015 ble bevilgningene trappet gradvis ned og for 2016 er det ifølge Hallén foreløpig ikke midler til å videreføre Norglobal.

Helt tomt er det likevel ikke i pengesekken til utviklingsrelatert forskning. UD har tidligere anslått at departementet samlet bruker 1,2-1,3 milliarder til forskning og faglig utvikling årlig. Forskningsprogrammet Globvac, som rommer prosjekter innen helse og vaksiner, fortsetter i regi av Forskningsrådet. Det samme gjør kortsiktig oppdragsforskning og UDs bevilgninger til internasjonal forskning.

Leiv Lunde, strategidirektør i UD

Adm. dir. Arvid Hallén i Forskningsrådet

Sikret penger i budsjettforlik

Mellompartiene sikret i det endelige forliket om 2016-budsjettet 70 millioner kroner mer til forskning enn det regjeringen la opp til i sitt forslag.

Det betyr at kuttene blir mindre enn de ellers ville ha blitt. Samtidig er det en viss usikkerhet om pengene faktisk vil bli brukt til forskning. I fjor ble nemlig det hentet et stort antall millioner fra forskning midt i budsjettåret for å finansiere mottak av flyktninger. Det samme kan skje i år.

Forskningsinstituttene som Chr. Michelsens Institutt (CMI), Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og fredsforskningsinstituttet PRIO er blant de raskt vil merke at pengestrømmen til forskning tørker ut.

Frykter å miste kompetanse

Direktør Ottar Mæstad ved CMI sier at forskningsinstituttene er avhengige av en jevn strøm av nye prosjekter for å holde forskerne i aktivitet.

– Med en gang denne kilden tørker ut, mister vi kompetanse som det vil ta

lang tid å bygge opp igjen, sier Mæstad.

Han mener at det er et stort behov for en langtidsplan som forteller hvilke kjerneområder Norge skal ha forskningsbasert kompetanse innenfor. Han tar også til orde for at det må bli tydeligere hva politikerne og forvaltningen kan forvente å få igjen for midlene som går til forskning.

– Vanskelige prioriteringer

– Det er et klart ønske fra utenriksministerens og regjeringens side å ha både langsiktig forskning og mer anvendt forskning, sier strategidirektør Leiv Lunde i UD.

Han sier at det foreløpig ikke er avklart om forskningsprogrammet Norglobal blir videreført, men at spørsmålet er under diskusjon. Lunde sier at departementet har forståelse for instituttene behov for langsiktig finansiering.

Lunde understreker at det vil bli vanskelige prioriteringer på bistandsbudsjettet i åra som kommer. Forskning og alle andre deler av bistandsbudsjettet må veies opp mot de ekstraordinære behovene fra humanitære kriser som verden opplever.

– Dette må alle ta inn over seg, sier han, og understreker at det også gjelder forskningsmiljøene.

UD har lenge arbeidet med en forskningsstrategi, som har blitt utsatt. Det er nå bestemt at det blir én felles strategi for både UD og Norad. Strategien skal bli ferdig i 2016. ■

« Med en gang denne kilden tørker ut, mister vi kompetanse som det vil ta lang tid å bygge opp igjen.

Ottar Mæstad, direktør ved CMI

Fikk norsk bistand, kjøpte leilighet

En indisk organisasjon brukte rundt en million kroner på å kjøpe storbyleilighet til sjefen. To norske hjelpeorganisasjoner var med på å betale boligen, uten at de var klar over det.

Av Tor Aksel Bolle

I 2010 kjøpte den kristne organisasjonen en leilighet på 105 kvadratmeter i storbyen Kolkata (tidligere: Calcutta). Leiligheten kostet 165 000 dollar.

Kort tid etter flyttet sjefen i organisasjonen flyttet inn. Han trengte et sted å bo. Organisasjonen The Lutheran World Service India Trust (LWSIT) har senere argumentert med at det var bedre økonomi i å kjøpe enn å leie.

Leiligheten ble betalt med penger som den indiske organisasjonen hadde fått fra åtte ulike bistandsorganisasjoner den samarbeidet med og hadde fått støtte fra.

Blant annet brukte den rundt 95 000 kroner fra Kirkens Nødhjelp. I tillegg tok den også 54 000 kroner fra den norske misjonens paraplyorganisasjon Digni, penger som ble gitt via Normisjon. Dette var penger de norske organisasjonene hadde fått fra det norske bistandsbudsjettet via Norad.

Skjult i regnskapet

Problemet var bare at de åtte giverorganisasjonene ikke ble informert om leilighetskjøpet. Tvert imot:

– Kjøpet ble skjult i regnskapet

som programkostnader brukt på flere av organisasjonens bistandsprosjekter, forteller Margrethe Volden som er seksjonsleder for Midtøsten og Asia i Kirkens Nødhjelp.

Derfor oppdaget verken Kirkens Nødhjelp, Digni eller noen av de seks andre organisasjonene som hadde vært med på å betale for leiligheten hvordan pengene var brukt. Men i 2011 ble leilighetskjøpet oppdaget. Organisasjonens partnere bestemte seg for å ta en grundig gjennomgang av regnskapet. Og da ble også Digni klar over situasjonen.

Sa ikke fra

Men den norske organisasjonen fant det ikke nødvendig å si fra til Norad om at offentlige bistandspenger var brukt til et leilighetskjøp.

– Det tar vi selvkritikk på, vi var for ettergivende den gang og burde meldt fra Norad. Det var i forbindelse med en ny gjennomgang av økonomien og økonomisystemene i 2015 at vi gikk tilbake og så på gamle saker. Da fant vi det nødvendig å melde fra til Norad, og pengene er nå tilbakebetalt, sier Elie Storesletten som er seniorrådgiver i Digni.

Den indiske organisasjonen brukte penger fra blant annet Kirkens Nødhjelp og Digni til å kjøpe en leilighet i den indiske byen Kolkata. Illustrasjonsfoto.

Foto: Rupak De Chowdhuri / NTB Scanpix

Digni samarbeider fortsatt med den indiske organisasjonen LWSIT, men ifølge Storesletten har saken fått konsekvenser.

– LWSIT har fått nytt styre, ny leder og nye og bedre rutiner, sier hun.

Visste ikke

Kirkens Nødhjelp var ikke klar over misligholdet før de ble gjort oppmerksomme på det av Norads kontrollenhet i august 2015. Det skyldes at de andre organisasjonene som hadde funnet kritikkverdige forhold i 2011/2012 ikke informerte Kirkens Nødhjelp om det de fant.

Margrete Volden forteller at Kirkens Nødhjelp har tilbakebetalt de misligholdte pengene og at samarbeidet med den indiske organisasjon

nen ble avsluttet i 2011. Det var fordi Kirkens Nødhjelp faset ut sitt arbeid i India.

– Vi jobber nå med å få pengene tilbake fra LWSIT, sier Volden.

– Dere oppdaget ikke dette misligholdet, det var Norad som gjorde dere oppmerksomme på det. Har det fått noen konsekvenser for rutinene deres?

– Vi mener at vi har gode rutiner for gjennomgang av rapporter og oppfølging av våre partnere. Vi har mange eksempler på at det er våre egne kontrollmekanismer som avslører mislighold eller forsøk på det, sier Volden.

Leiligheten i Kolkata eies fortsatt av LWSIT. Nå er det den nye sjefen for organisasjonen som bor i den. ■

HISTORIESTAFETTEN

Ny spalte i vår nettutgave. Her vil du og andre kunne bidra med egne fortellinger fra norsk bistands historie.

Disse bidragene vil komme de nærmeste ukene:

Steinar Skjæveland:

«Buddhistmunkene og skrivemaskinen» (Sri Lanka)
«The Norad Road» (Botswana)
«Pensjonsalder som politisk verktøy» (Tanzania)

Bjarne Hunnestad:

«Gutten fra Harare» (Zimbabwe)

Bjørn Johannessen:

«Når mottakerne orienteres» (Afghanistan)
«Presidentens bror» (Afghanistan)

Thore Hem:

«Vi ville jo ikke fornærme dere» (Kenya)

Halvard Lesteberg:

«Trafikksikkerhet og bøter» (Tanzania)

32 Intervjuet

-Tapte muligheter i kriserammemet Angola

Fallende oljepriser betyr økonomisk krise for oljeavhengige Angola. Mange har advart om at landet har gjort altfor lite i å utvikle andre deler av økonomien, understreker den angolanske forskeren Cristina Udelsmann Rodrigues. **Av Asle Olav Rønning**

Inntektene fra olje har blitt nesten halvert. Det har ikke bare betydning for samfunnsøkonomien. Folk ser det også daglig i lommeboka når de kjøper ting de trenger for familien, sier Rodrigues.

Sosialantropologen er tilknyttet Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala i Sverige og har forsket på samfunnsforhold i Angola og andre afrikanske land i en årrekke. Hun beskriver en økonomisk situasjon i hjemlandet som blir gradvis vanskeligere. Offentlige budsjetter kuttes, valutaen kwanza har falt betydelig og strenge valutarestriksjoner er innført.

Med Statoils store investeringer på sokkelen, er Angola Norges viktigste handelspartner i Afrika sør for Sahara. Statoil og andre utenlandske oljeselskaper har bidratt til å gi landet enorme oljeinntekter. Siden 2014 har imidlertid oljeinntektene falt dramatisk.

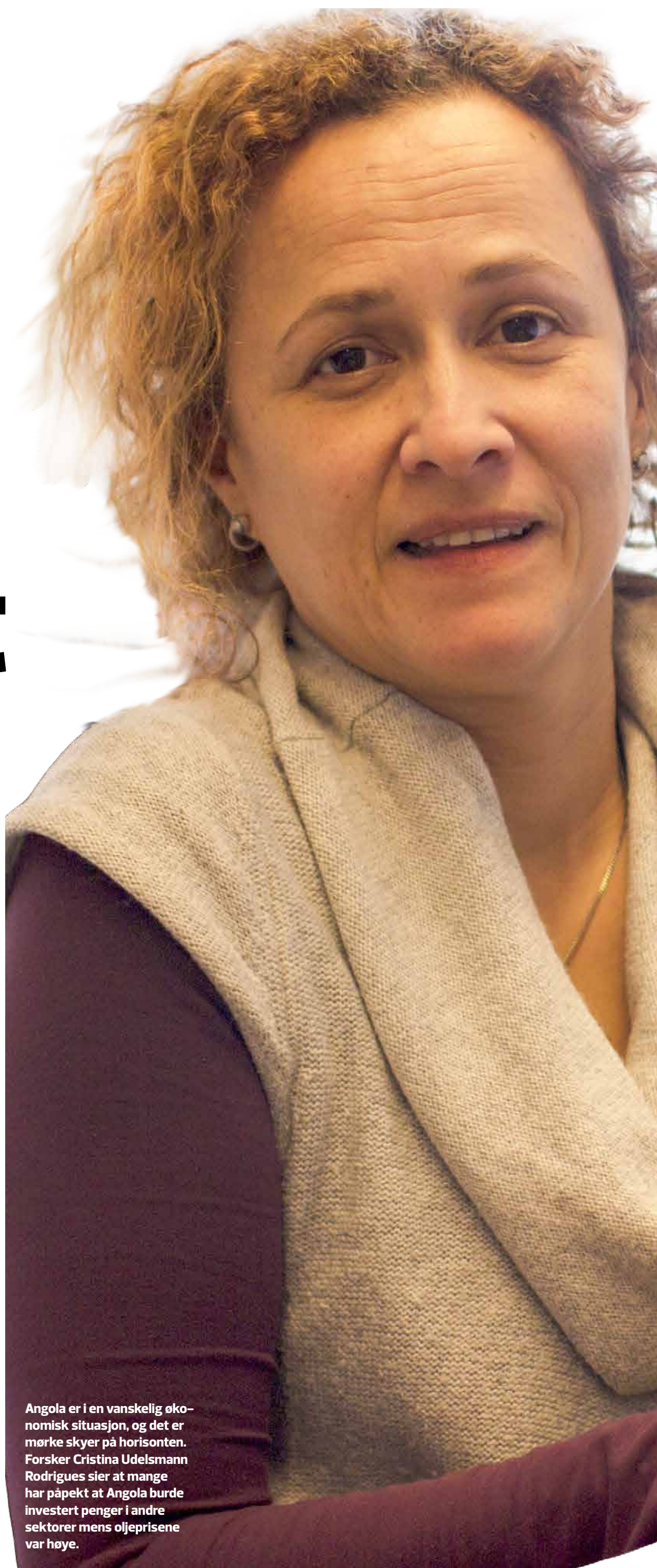
Rodrigues sier at det ikke har manglet på advarsler og anbefalinger om at økonomien burde bli mer diversifisert – det vil si at flere økonomiske sektorer enn bare olje burde utvikles.

– Det har vært en forventning om at inntekter fra oljeindustrien skulle gå til å diversifisere økonomien. Dette er noe som i mange år har blitt påpekt av økonomer og andre eksperter. De har stadig insistert på behovet for å diversifisere. Men dette har blitt utsatt eller gjort i bare beskjeden grad i noen få sektorer, sier Rodrigues.

Tapte muligheter

– Det angolaneere nå spør seg om, er hvor pengene har blitt av? Disse store inntektene over mange år har ikke, eller ikke i tilstrekkelig grad, blitt kanalisert til diversifisering av økonomien. Spørsmålet er om det nå er mulig å gjøre denne typen investeringer. Det kan se ut som muligheten er gått tapt, siden dette er langsiktige investeringer som skulle ha skjedd for flere år siden. Nå som krisa er her er det

«Angolanerne har alltid vært kreative, men det er også en grense.»

Angola er i en vanskelig økonomisk situasjon, og det er mørke skyer på horisonten. Forsker Cristina Udelsmann Rodrigues sier at mange har påpekt at Angola burde investert penger i andre sektorer mens oljeprisene var høye.

svært vanskelig å få gjennomført dette, påpeker forskeren.

Oljeprisfallet har gjort at valutaen kwanza har falt betydelig i verdi, og myndighetene har innført valutarestriksjoner. Kwanzaen lå lenge stabilt på 100 kwanza for en amerikansk dollar. Nå er offisiell vekslingskurs rundt 150 kwanza på en dollar, og på gata er verdien mye lavere. Næringslivet sliter med økte kostnader på importerte varer på alt fra reservedeler til mat. Alle sektorer rammes, både industrien og servicenæringen.

Rodrigues sier at fallet i oljeprisen og svekkelsen av valutaen skaper en rekke ringvirkninger i den tett sammenvevde økonomien:

– Det har for eksempel vært gjort investeringer i hoteller, spesielt siden krigen sluttet. De trenger enkle ting som håndklær, sjampo eller ser-

vietter. Dette er ting som ikke produseres i Angola. Men hotellselskapene har ikke lenger tilgang på dollar og har derfor ikke lenger mulighet til å importere disse tingene.

Et annet eksempel er at mange selskaper i Angola de siste åra har ansatt et stort antall utenlandske arbeidere som gjør jobber som krever spesiell ekspertise. Nå er disse selskapene ikke lenger i stand til å betale de utenlandske arbeidere så høye lønninger lenger.

Er tilpasningsdyktige

Angolanere har gjennom de siste førti år opplevd flere tiår med borgerkrig. Freden som kom i 2002 innledet 12 år med oljeboom. Rodrigues påpeker at folk i Angola har stor tilpasningsevne. I dette ligger det også en optimisme på vegne av landet:

– Man kan si at angolanerne, spesielt de som bor i byene, men også alle angolanere generelt, har utviklet en betydelig kapasitet til å forholde seg til forandringer i økonomien og samfunnet. For eksempel har den uformelle pengevekslingsøkonomien dukket opp igjen etter at den forsvant for noen år siden. Nå er pengevekslerne tilbake på gata.

Hun peker også på at mange små næringsdrivende har stor omstillingssevne og tilpasser seg at etterspørselen endrer seg:

– Angolanerne har alltid vært kreative, men det er også en grense. Det er hovedbekymringen nå. Hvor mange endringer vil komme og hvordan vil de utfordre folks kapasitet til å tilpasse seg?

Avhengig av matimport

Angola har gjort seg svært avhengig av import, til og med av basisvarer som mat. Når valutaen faller i verdi, stiger prisene på alle importerte varer.

– Mange ville antagelig ikke forestilt seg det, men angolanske markeder er avhengig av importerte varer som ris, mel og matolje for matlaging. Disse varene produseres ikke i Angola, eller ikke i tilstrekkelig mengde.

– *Krisa rammer fattig og rik på ulik måte?*

– Middelklassen og de øvre sosiale lag har fortsatt noen reserver og har fortsatt penger de kan bruke innenlands i Angola. De har ikke lenger tilgang på dollar eller annen fremmed valuta å bruke utenlands. De rammes i den forstand at de ikke kan reise utenlands og kjøpe så mange ting som de har gjort. De fattige har ikke vært direkte rammet av svekkelsen av verdien av kwanza i forhold til dollar, men har mindre penger å rutte med, og prisene stiger. Så folk påvirkes på forskjellig måte.

Positivt for landbruk

Rodrigues sier at man kan tenke seg at krisa kan stimulere innenlands produksjon av varer som tidligere har vært importert. For eksempel er det mulig at landbruk kan oppleve vekst nå som alle importerte varer blir stadig dyrere.

– Oljeprisfallet vil ha stor negativ påvirkning på det økonomiske livet i byene. På den annen side kan man antagelig forvente å se nye positive muligheter på landsbygda. Om dette faktisk vil skje, er noe vi først vil få vite om noen år, sier forskeren. ■

Sett fra sør av Fabeha Monir

Butikkeierne endrer Bangladesh

– I BEGYNNELSEN trodde jeg at alle ville le av meg. Det fantes jo ikke en eneste kvinne som driver butikk i området. Men siden jeg ikke er interessert i å jobbe med klær, ble jeg heller den første kvinnelige butikkeieren i nabolaget. Nå har jeg fått massevis av kunder sammenlignet med konkurrentene mine, og jeg har oppdaget at ingen ler av meg. Tvert imot, folk setter pris på at jeg driver min egen butikk, sier forretningskvinnen Parvin Khatun.

I likhet med Khatun, har stadig flere kvinner tatt steget og blitt butikkeiere i sitt eget nabolag. For bare to år siden var det ikke en eneste kvinnelig butikkeier å se verken i min gate eller noe annet sted. Det nærmeste vi kom var ekspeditriser i store varehus og kjøpesentere. Men det er helt forandret. Av drøyt 20 butikker i nærområdet mitt, har minst to-tre kvinnelige eiere. Og selvfølgelig tiltrekker disse gründerne seg alle de kvinnelige kundene i nabolaget.

NASIMA BEGUM ER er en av de som kastet seg på trenden, hun etablerte sin egen te-bod – Nasima's Tea Stall. – Jeg la merke til at folk ikke lenger er negativt innstilt til kvinnelige butikkeiere. Når sant skal sies, tror jeg de er mer suksessfulle enn menn. Derfor tok jeg et kurs i forretningsdrift og startet å selge te. Og etter bare ett år var overskuddet dobbelt så stort som investeringskostnadene, sier hun.

Det siste tiåret har kvinnelig entreprenørvirksomhet begrenset seg til skjønnhetssalonger og motebutikker. Og for underklassen har jobber i tekstilindustrien vært det beste alternativet. Men i løpet av svært kort tid har dette forandret seg.

Mange kvinner har ofret karriøren sin for å stelle hjemme, så

snart de har fått barn. Men nå har en alternativ karrierevei vist seg, nemlig å starte egen butikk i underetasjen eller et sted nær hjemmet. Jeg har selv sett en mor omorganisere hjemmet sitt, slik at en del av det kunne brukes til motebutikk, og på den måten kunne hun fortsette å arbeide.

DE SISTE årene har kvinnenes inntog i forretningslivet økt deres økonomiske uavhengighet i Bangladesh. Tidligere kunne kvinner knapt drømme om å få seg en yrkesutdanning eller å starte sin egen business. Men en serie av holdningskampanjer, og økonomisk og politisk støtte fra myndighetene, har virkelig forandret forutsetningene.

Alt dette har skapt en ny selvsikkerhet og et ønske om uavhengighet hos bangladeshiske kvinner. De har nå brutt mønsteret, og viser seg som innovative og arbeidsomme entreprenører, som skaper sine egne arbeidsplasser, til og med forsørger familiene sine. Kvinner mellom 20 og 50 år har økt sitt bidrag til den nasjonale økonomien.

Ja, vi opplever virkelig en forandring, og kvinner i handelsnæringen har blitt en inspirasjon for kvinner fra alle klasser om å ta ansvar for sin egen økonomiske fremtid.

Fabeha Monir er frilansjournalist og bor i Dhaka. ■

«Jeg tok et kurs i forretningsdrift og startet å selge te. Etter bare et år var overskuddet det dobbelte av det investerte.»»

Nasima Begum startet opp en te-kiosk, etter å ha blitt inspirert av andre butikkeiere i nabolaget. Foto: GMB Akash

Meninger

Presisjonens fascinerende kraft

Av Morten Jerven, forsker

I boka *Making Aid Work* (2007) tar den indiske økonomen og forfatteren Abhijit Banerjee oss med til Pakistan rett etter et jordskjelv. Der forteller han om en gruppe forskere som tok initiativ til å starte en database. Den nye databasen kartla hvor ulike redningsmannskaper og materiell befant seg – og hvor de var på vei.

Hensikten var å bedre koordineringen av hjelpearbeidet og samle kunnskap. På den måten kunne man unngå at de mange små teamene leverte til de samme landsbyene, mens andre steder ville forbli glemt og uten besøk.

Ifølge Banerjee fnøs hjelpeteamene av dette initiativet. Det viktigste var å få ut hjelpen i en fei. Bekymringer om hvordan hjelpen hjalp var av sekundær betydning.

Banerjee bruker anekdoten til å illustrere at bistandsbransjen har en uvilje til kunnskap. Prosjektet er prioritert nummer en, om det virker forblir en ettertanke.

Har sovet i timen

Med sin neste bok *Poor Economics* (2011) foreslår den samme Banerjee – og medforfatter Esther Duflo – å ta et skritt videre. I stedet for å krangle om man er *for* eller *mot* utviklingshjelp, burde man rett og slett heller sjekke hva som virker, foreslår de.

Det er ikke bare bransjen som har sovet i timen. Utviklingsforskningen har gjort det samme, mener de to økonomene. Duflo sammenligner måten man har sanket kunnskap på i utviklingsstudier med årelating i medisinen.

Det skal jo godt gjøres å forsvare middelalderens årelatere i møtet med det 21. århundrets forskere i medisinske laboratorier, men jeg skal gjøre et forsøk.

Randomiserte tester

Det er nettopp fra metoder i moderne medisinsk forskning Duflo og Banerjee finner løsningen. Forskerne har brukt **randomiserte** kontrollerte undersøkelser for å finne ut hva som fungerer og hva som ikke fungerer. Med denne metoden har de tatt for seg landsbyer og for individer i fattige land verden over.

Hvor kan utviklingspenger brukes mest effektivt? Burde midler gå til skolebøker, gjødselsubsidier eller vaksinasjoner? Dette kan testes.

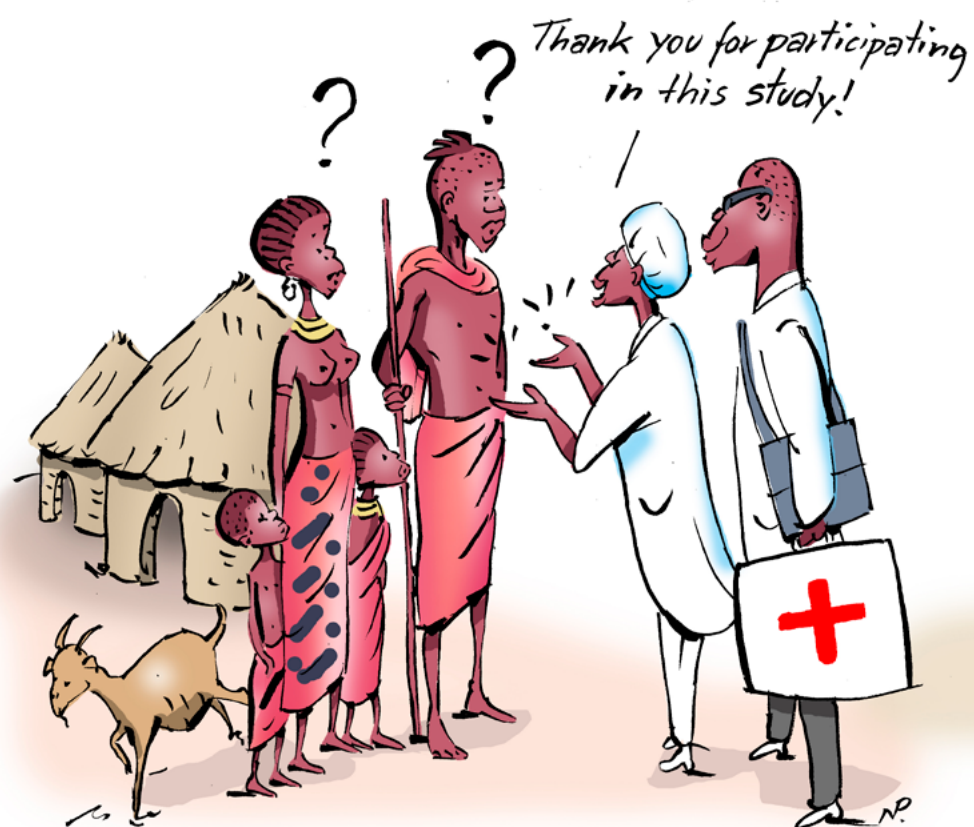
I én landsby gir man piller mot parasitter, og i en annen gjør man ingenting. Dette er hovedprinsippet bak randomiserte tester. På slutten av året kommer forskerne inn og måler helsegevinsten. Så kan man gjøre opp regningen. Var dette effektivt? Og hvilke ulikheter finner man nå mellom de to landsbyene?

En av de viktigste studiene viste at det var effektivt å gi unger piller mot bilharzia – en ormeparasitt som angriper fordøyelsessystemet. Originalstudien var viktig fordi den ga oppmerksomhet til bekjempelse av Bilharzia. Men det viktigste var at studiet ga en ny metodisk giv. Nå behersket man endelig metoden for å finne ut hva som fungerer.

Fant mange feil

Fallhøyden var derfor stor da en replikasjonsstudie i fjor fant mange feil i denne originalstudien. Dette var ikke en replikasjon i den forstand at man gjorde forsøket om igjen. Forskerne prøvde å finne de samme statistiske resultatene med de samme dataene.

Det gikk ikke. Det var mange feil i hvordan dataene var kodet og brukt. Funnet ble diskutert i sosiale medier under tittelen «worm wars» – eller altså «ormekrigen». Selve hovedkonklusjonen sto fast – det er bra å ta pil-

ler mot innvollsormer. Men deler av de positive effektene fant man ikke igjen. Viktigst stilte det spørsmålstegn ved hvor objektive slike studier faktisk er.

Selv studier presentert i vitenskapelige termer er sårbare for menneskelige feil. Sosial kompleksitet forblir en utfordring uansett metode. Man etterstreber laboratorielignende tilstander, men i virkeligheten surrer man det til.

Hvordan kan vi være sikre på at en studie som er effektiv i en landsby i Kenya er like virkningsfull i Bangladesh? Svaret er: det vet vi ikke før vi har testa.

Metodens begrensninger

Man skal huske at ikke alt lar seg randomisere. Ikke bare tilsettes alle de store makroøkonomiske spørsmålene og politisk økonomi, studiene

setter også en implisitt prioritering slik at de tingene som kan måles lett blir høyere verdsatt. Politiske organer kan dermed ende opp med å gi penger til tiltak som gir målbar effekt, slik som økt inntekt, mens noe som kan være mindre håndfast, slik som opplevd sikkerhet, ikke teller.

Jeg tror budskapet fra randomiserte evangelistene har nådd fram. Norad har kun hatt en kort flørt med metoden, men organisasjoner slik som «Effektiv Altruisme» (en organisasjon etablert blant studenter

« I én landsby gir man piller mot parasitter, i en annen gir man ingenting. Dette er hovedprinsippet bak randomiserte tester. »

Månedens
spatist

Elisabeth Rasmusson

Line Hegna

Jan Arild Snoen

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

■ DEBATT

En nedre aldersgrense for ekteskap i Malawi?

Malawis nye ekteskapslov har blitt hyllet for å heve giftealderen til 18 år. Sannheten er at det ikke finnes noen lovfestet minimumsalder for å inngå ekteskap i Malawi, skriver Vibeke Wang som er postdoktor ved Chr. Michelsen Institutt (CMI).

■ DEBATT

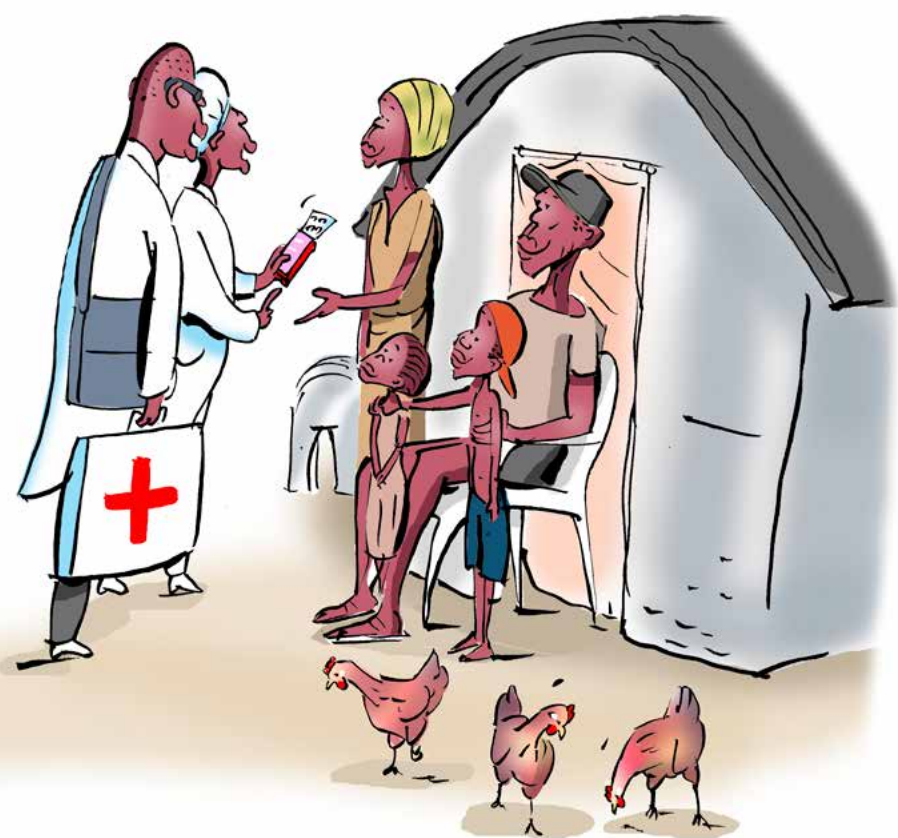
Kvinner økonomiske muligheter hindres

En fersk Verdensbanken-undersøkelse fant at hele 155 land fortsatt har minst én lov som hindrer kvinners økonomiske muligheter, skriver Arancha González som er administrerende direktør i International Trade Centre.

■ DEBATT

Bistand til kvinner virker

Mange kvinnegrupper i Afrika mottar vesentlige økonomiske bidrag fra utenlandske givere, blant dem norske. Forskning viser at bistanden faktisk virker, skriver Ragnhild Muriaas, førsteamanuensis ved UiB og Liv Tønnessen, forsker ved CMI.

i Trondheim og Oslo, red.anm.) har tatt med seg språkdrakten. De vil at man skal gi mer, og at man skal gi «evidensbasert» til det som er mest «effektivt».

«Effektivt» lar seg definere: man setter den målte effekten over brøken og kostnaden under. Problemet er at informasjonen er asymmetrisk på begge siden av brøken.

Uten mellomledd

Hva er den mest effektive måten å gi bort penger på? Det har organisasjonen Givedirectly funnet ut. Via mobiltelefon overføres kontanter fra mennesker i rike land til mennesker i Afrika – uten at byråkrater eller bistandsorganisasjoner er involvert.

Den mest effektivt måten å gi bort penger på er altså å gjøre nettopp det: *gi bort pengene*. Det er ikke overraskende. Det følger av hvordan

spørsmålet er stilt.

For det første er det jo lettere å måle effekter i faktorer som kontanter lettest vil påvirke. Men enda viktigere: *Det er lettere å måle kostnad enn effekt*.

Jo lavere kostnaden er i brøken, jo større er sjansen for høy målt «effektivitet». Det er billigere å gi penger direkte enn det er å betale for å ha et kontrollsystem på plass for å sørge for at pengene går til mat, eller å bruke ressurser på å bruke pengene til å kjøpe en geit. Dyrest er det å prøve å bedre individers velferdsgvinst ved å bygge opp et velfungerende skole eller rettssystem.

Faren ved å bli fascinert av slike metoder er likevel at kravet om presisjon og evidens til slutt gjør at vi bare driver med tiltak som kan måles. Da har vi glemt formålet – for målinga sin egen skyld. ■

Kommentar Eva Bratholm

Noe bra i dystre tider

NYHETSBIDET ER TEMMELIG mørkt nå. En slags apokalyptisk stemning synes å bre seg over sendinger og rapporter. Ikke bare elendighet her og elendighet der. Nei, det er verre enn som så.

Selv synes jeg det mørknet kraftig da jeg leste om de 62 rikeste personene som nå eier like mye som det halvparten av verdens befolkning eier. Det var Oxfam International som presenterte tallet i en rapport til Davos-møtet i januar.

Winnie Vyanima, lederen i Oxfam som også var på Norad-konferansen før jul, karakteriserte situasjonen slik:

– Det er helt uakseptabelt at den fattigste halvparten av verdens befolkning ikke eier mer enn det noen dusin superrike mennesker gjør, – som faktisk får plass i én og samme buss.

Jeg ser dem for meg, der inne i bussen. Før måtte det et helt tog til. I 2010 var det 388 personer som eide like mye som halvparten av verdens befolkning. Nå har det skrumpet til en sjettedel.

MAN BLIR litt makteløs overfor slike bilder. Desto viktigere at det også kommer fram noen gode nyheter. Svenske Hans Rosling har utrettelig jobbet for å få ut budskapet om at verden går framover. Færre barn dør, flere går på skole, mange lever lengre og har bedre helse. I Danmark har kampanjen «Verdens beste nyheter» i flere år tatt for seg framgangen innen helse, utdanning og levekår.

Nå har også UN Women gjort

et grep for å fram noe positivt. Rett før jul kom de med en tilbakeskuende tidslinje for gode likestillingsnyheter i 2015. Dette er et felt som lenge har vært preget av tilbakeslag, så selv små gledelige begivenheter mottas med takk.

Tidlig på året samlet 15 land i Latin og Mellom Amerika seg om en strengere lovgivning, tydeligere definisjon og hardere straffer mot kvinnedrap. Denne verdensdelen har absolutt størst andel drap som er begått basert på kjønn.

Kort tid etter fikk Nigeria en lov som forbyr kjønnslemlestelse. Til begge disse eksemplene kan det innvendes at lover bare er lover og at kulturell praksis vil fortsette. Men lover er nå likevel tydelige signaler.

I fjor sommer gikk en av Malawis tradisjonelle ledere ut og annullerte 330 barneekteskap, med klar beskjed om at ungene ikke skulle være gift, de skulle gå på skole!

PÅ HØSTEN i fjor vedtok Sikkerhetsrådet i FN enstemmig en resolusjon som anerkjenner kvinners sentrale rolle for å oppnå fred og sikkerhet. Like etter fikk Nepal sin første kvinnelige president og Irans hovedstad Bagdad fikk sin første kvinnelige ordfører. Så kom Justin Trudeaus likestilte regjering i Canada, med halvparten kvinnelige ministere.

Rett før jul vedtok parlamentet i Tunis en lov som gir kvinner rett til å reise med små barn uten tillatelse fra faren.

Det er da i hvert fall noe. ■

En av flere gode likestillingsnyheter: Bidhya Devi Bhandari ble i oktober i fjor Nepals første kvinnelige president. Det er lett å glemme alt det positive som skjer når vi blir teppebombet med dårlige nyheter, skriver Eva Bratholm.

Foto: Sunil Sharma / Demotix

I denne spalten vil fire samfunnsdebattanter ytre seg om globale spørsmål. Morten Jerven er førsteamanuensis ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og forfatter av bøkene «Poor Numbers: How We Are Misled by African Development Statistics (...)» og «Africa. Why Economists Get it Wrong.»

Foto: Espen Røst

Morten Jerven

I land på fremmed kyst

Sunniva Ørstavik får nye fjær: Etter seks år som likestillings- og diskrimineringsombud, skal hun lede Norsk Folkehjelp inn i fremtiden. Hun er en fremmed fugl i bransjen, men føler selv hun har landet i riktig rede.

Av Anne Håskoll-Haugen

Sunniva Ørstavik er på kaffekopp nummer tre, og sier allerede "vi" om organisasjonen hun skal lede, selv om det fortsatt er tre dager til hun begynner. Antagelig trenger hun kaffeinen, for før andre har krabbet ut av pysjen, har hun allerede hatt en halv arbeidsdag. En morgenfugl.

– Jeg er i veldig godt humør om morgenen!

Kollegaene i ombudet kaller henne definisjonen av et A-menneske. Noe sier meg at hun stort sett er i godt humør, klokken er langt ut på ettermiddagen og jeg ser ingen tegn til at hun er i ferd med å surne.

Det har gått en måned siden hun sluttet i jobben som likestillings- og diskrimineringsombud. Tiden har hun brukt til å grave seg ned i Norsk Folkehjelps historie og programplaner. Nå forteller sosiologen entusiastisk om spanskehjelpen, feriekolonier for slitne husmødre og minerydding. Hun sier hun hadde planer om å ringe forfatteren for å få utfyllende informasjon. Jeg frykter hun skal dra meg gjennom 75 år med organisasjons-historie og avbryter. Jeg har et viktig spørsmål.

– Sier du Norsk Folkehjelp, Norsk Folkehjelp eller Folkehjelpe?

– Jeg liker spørsmålet! Jeg kommer fra en jobb hvor ordbruk, hva vi kaller hverandre og hvem som kaller hverandre hva, er både viktig og sensitivt. Men som ombud bestemte jeg meg tidlig for at det er bedre å snakke, enn å holde kjeft av redsel for å trå feil. Det er altfor mange som

holder munn i denne verden.

– Men hva sier du?

– Jeg tror jeg sier Folkehjelpe. Er det innafor?

– Hver organisasjon har sin kultur, det gjelder å kjenne kodene. Jeg tror du kommer til å klare deg bra.

Nytt habitat

Ørstavik var profilert i jobben som ombud. Hun kjempet for bruk av hijab i politiet, klaget VG til PFU for å gjøre narr av at "en kvinne med skjegg" hadde vunnet Grand Prix. Og anklaget likestillingsministeren for å tillate netthets. Hun var ikke redd for å være kontroversiell og til slutt måtte hun få hemmelig telefonnummer. Før sine seks år som likestillings- og diskrimineringsombud, ledet hun rådet for psykisk helse i fem år. Men når hun nå skal lede en av Norges største organisasjoner, flyr morgenfuglen inn i nytt habitat.

– Du har ingen erfaring fra bistandsbransjen?

– Jeg har ligget og tenkt på det i en hel måned, jeg er et uskrevet blad. Jeg har lest og lest, det er så mye å lære. Men jeg trenger ikke å være verdensmester fra dag én, jeg vet jeg vil få mange gode rådgivere.

– NF har programmer i 33 land, og flere tusen ansatte ute i verden. Dine to forgjengere hadde tung internasjonal bakgrunn, og ryktet sier du danket ut kandidater i søknadsrunden som også hadde internasjonal profil. Hvorfor fikk du jobben?

– Jeg tror jeg fikk jobben fordi jeg har mye ledererfaring, og at

de først og fremst var ute etter en tydelig leder til en organisasjon med bredt mandat. Norsk Folkehjelp har jo også et viktig arbeid her i Norge med saniteten, asylmottak og integrering. Jeg skal være leder for alle, og ikke bli en ny utenlandssjef, det har vi allerede.

Ingen trekkfugl

Ørstavik har ikke hatt en oppvekst med mye reising. En biltur til Danmark og en til Frankrike, det er omtrent det søsteren hennes kan komme på etter å ha tenkt seg litt om. Og når jeg spør Sunniva om hun liker å reise, drar hun på det.

– Jeg har lært meg å like det etter hvert. Men for meg har det aldri spilt så stor rolle hvor jeg er, det er viktigere hvem jeg er sammen med. Jeg interesserer meg for mennesker. Derfor har jeg heller aldri hatt den dragingen ut.

Og da hun og mannen bestemte seg for et sabbat-år, var det ikke seiltur til Seychellene eller meditasjon i Malaysia som sto på listen over urealiserte drømmer.

– Lista fyr. Vi bodde i et gammelt sommerhus i et år. Det var så værhardt at når jeg sto på kjøkkenet og lagde frokost blåste skjørtet mitt til værs. Det var fantastisk.

Men også vanskelig for en som er vant til oppmerksomhet.

– Jeg fikk meg en aha-oplevelse der ute på knausen. Ingen spurte om hva jeg mente. Ingen spurte om hva jeg drev med. På en måte var det deilig, det holdt å bare være et menneske – ikke alltid bli definert ut fra jobben vi gjør. Men likevel frustrerende. Jeg forsto hvor privilegert jeg var med en jobb hvor jeg kan mene noe, bli spurt om råd.

Og jeg bestemte meg for at jeg ville jobbe for at mange flere mennesker skulle få delta i samfunnet på samme måte. Det kan virke provoserende når de som er privilegerte snakker på vegne av de som ikke er det.

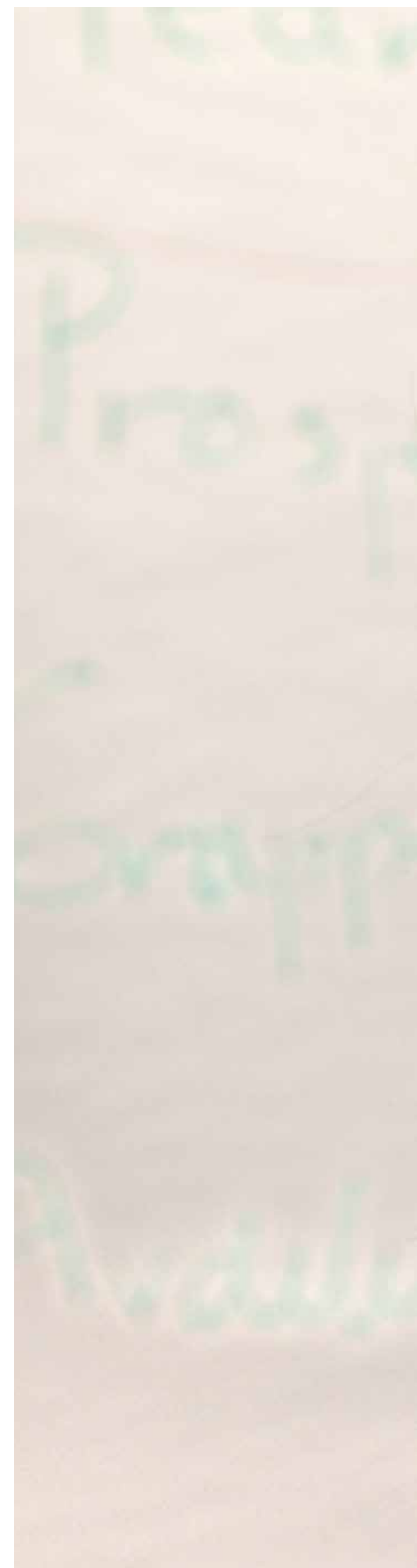
HVEM?

Sunniva Ørstavik

■ Alder: 48

■ Ny generalsekretær i Norsk Folkehjelp

■ Kommer fra jobben som likestillings- og diskrimineringsombud

Å skyte gullfugl

Ørstavik synes selv hun er privilegert. Oppvekst i Oslo Vest, begge foreldrene var leger. Og når jeg spør hvem Sunniva 5 år var, er latterkrampene det første hun kommer på. De startet nederst i magen, presset seg oppover og endte i hysteriske latteranfall. Søsteren sier hun hadde så mange venner at hun aldri ble ferdig med å pakke opp gaver på julaften. Nå skal legedatteren med latterkulene lede fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon.

– Hvor kommer det sosiale engasjementet fra?

– Jeg tror det begynte med bøkene jeg leste som barn. Jeg hadde en mor som leste mye for meg. En slags tvangslesning egentlig, for jeg leste i bytte mot godteri. Men da jeg ble eldre hadde jeg blitt glad i bøkene. Jeg

– Jeg tror jeg fikk jobben fordi jeg har mye ledererfaring, og at Norsk Folkehjelp først og fremst var ute etter en tydelig leder til en organisasjon med bredt mandat. Jeg skal ikke bli en ny utenlandssjef, det har vi allerede, sier Ørstavik.

Foto: Dag W. Grundseth

husker spesielt Cora Sandels bok om Alberte som bare går rundt og tørker støv hele dagen. Den fullstendige meningsløshet. Og jeg husker en serie på tv som het «Røtter», om slavene i Nord-Amerika.

Oppveksten på Nordberg var privilegert og god. Men også trang.

– Det var stramme rammer for hva som var riktig å gjøre. Jeg opplevde

« Det var kanskje ikke selvsagt at legedatteren fra Nordberg på Oslo vest skulle ende opp på Pride-festivaler og marsjere for transpersoners rettigheter. »

det nok som litt trangt og smått, til tider fordømmende. Jeg vil ha et raust samfunn hvor folk føler seg bra nok.

«Tobakken og vi»

Det var kanskje ikke selvsagt at legedatteren som ble lokket med godteri for å lese bøker skulle ende opp på Pride-festivaler og marsjere for homofiles og transpersoners rettigheter. Eller holde fanen hevet for muslimers rettigheter.

Men det søsteren husker best fra barndommen, var at Sunniva sa fra når det var noe hun ikke likte. Det var aldri noe tvil om hva Sunniva mente – verken på skolen eller hjemme. Ikke var hun noe englebarn heller. Ganske rampete.

– Du hadde latterkramper som fem-åring, men hvem hadde Sunniva blitt da hun var 15?

– Sint, usikker og engasjert. Jeg meldte meg inn i Sosialistisk ungdom.

Hun begynte tidlig å feste og røyke.

– Det var jo 1970-tallet, så foreldrene mine forsøkte å bruke fornuft for å få meg til å forstå at tobakk var farlige saker. Jeg husker vi hadde husmøter, det gikk ikke så bra. Og jeg husker de ga meg et blad som het «Tobakken og vi» – et blad om røykingens skadeeffekter.

Sunniva er nummer tre i en søskenflokk på fire. Alle ble leger, som foreldrene, men ikke Sunniva. Det ble sosiologi, til og med nesten en doktorgrad.

– Du avbrøt etter bare ett år. Hva er det verden ikke har fått svar på?

– Avhandlingen skulle handle om makt og avmakt i forholdet mellom lege og pasient. Men det ble bare for kjedelig for meg. Ikke temaet, men

måten å jobbe på. For ensomt og innadvendt.

– Du var den eneste i søskenflokk som ikke ble lege, var det et opprør fra din side?

– Jeg er livredd for sprøyter og blod. Og nå har alle spørsmålene dine gjort meg livredd for første dag på jobben også. Jeg har blitt veldig bevisst på det der med Folkehjelpa eller Norsk Folkehjelp.

– Flaks at du skal lede en organisasjon full av livreddere da. Har du lagt frem klærne på sengen, klar til første arbeidsdag?

– Haha, ja. Jeg er jo ganske jålete.

– Oj! Norsk Folkehjelp er en veldig ujålete organisasjon. Det er ingen slips på julebordet.

– Jeg kan kle meg etter forholdene. Men tror du jeg må ha med meg matpakke? ■

pierre THE Butcher OF BUNTUMBURA

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Ledere fra afrikanske land besøker Burundis president.

Hva i all verden?

Foto: Wikipedia

1

1 Hvem er dette?

2 Hvilket land kom Che Guevara fra?

3 Hva heter Norads nye direktør?

4 Fra hvilket land kommer ølet Carlsberg?

5 I hvilket år ble Madagaskar selvstendig?

6 Hva heter hovedstaden i Nigeria?

7 Hvilke land grenser Mongolia til?

8 Hva er det offisielle språket i Uganda?

9 Har staten Rwanda kyst?

10 Hvilket år døde reggae-kongen Bob Marley?

17

11 I hvilket år falt Berlinmuren?

12 Hvilken farge symboliserte keisermakten i det gamle Kina?

13 Hvor finner man Masai-folket?

14 En tidligere medarbeider i Flyktninghjelpen fikk nylig en stor erstatning fra sin tidligere arbeidsgiver. Husker du hva han heter?

15 I hvilket år ble GAVI-stiftelsen grunnlagt?

16 I 2011 vant Stella Mwangi norske Melodi Grand Prix med sangen Haba Haba. Hvilket land kommer hun fra opprinnelig?

17 Er Sør-Amerika større enn Europa?

18 I hvilket år ble Aung San Suu Kyi tildelt Nobels fredspris?

19 Hva er myntenheten i Egypt?

20 Hva het den første bistandsministeren i Norge?

Ekspertnøtter:

1 Hva er en dermatolog ekspert på?

2 Hva heter presidenten i Tanzania?

3 Hva heter den nye FN's høykommisær for flyktninger?

10

Foto: Eddie Mallin

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Danmarks tidligere statsminister **Helle Thorning-Schmidt** blir leder for Internasjonale Redd Barna. Thorning-Schmidt, som var partileder for Sosialdemokraterne, valgte å gå av valgnatten da partiet tapte Folketingsvalget i juni. Hun er siden blitt tippet som het kandidat til flere internasjonale toppjobber

Tidligere statsråd **Hilde Frafjord Johnson** gjør comeback i norsk politikk når hun blir ny generalsekretær i Kristelig Folkeparti. 52-åringen har lang fartstid i partiet, men har de siste årene jobbet for FN. Hennes siste store oppdrag var som FNs spesialutsending til Sør-Sudan med ansvar for alle FNs operasjoner i landet.

Sveriges tidligere statsminister **Fredrik Reinfeldt** overtar som ny styreleder av EITI, et internasjonalt samarbeid for åpenhet i forvaltningen av naturressurser. Han var Sveriges statsminister 2006-2014.

Kirsten Sandberg Natvig er tilsatt i Forum for utvikling og miljø. Hun skal vikariere i 50 prosent stilling som koordinator for arbeidsgruppen for Norge som investor. Arbeidsgruppen er opptatt av spørsmål knyttet til samfunnsansvar i norske investeringer i utlandet, herunder oljefondet. Natvig fortsetter samtidig å jobbe halv tid som konsulent for Scanteam i vikarperioden.

Peter Henriksen Ringstad er ansatt som politisk rådgiver i Tax Justice Network Norge. I tillegg til å jobbe med politiske saker, skal Ringstad jobbe særskilt opp mot studenter og forskning. Ringstad var med på å stifte Tax Justice Network Norge i 2010. Han kommer fra en stilling som politisk rådgiver i Kirkens Nødhjelp.

Starter nytt konsulentfirma

Rolf Vestvik, som blant annet har vært diplomat i UD, politisk rådgiver for SV og samfunns-sjef i Flyktninghjelpen har startet et nytt firma.

Som partner har han fått med seg **Petter Eide**, som blant annet har vært generalsekretær i Norsk Folkehjelp, Care Norge og Amnesty Norge.

De to har i tillegg hyret inn pensjonisten Terje Vigtel, som blant annet har vært Norges ambassadør i Zambia og har hatt en rekke lederstillinger i Norad. Sist ledet han Norads avdeling for sivilt samfunn.

– Gratulerer med nytt firma. Men Conow – hvor kommer navnet fra?

– Takk for det! Conow – det uttales altså med å-lyd... Vel – vi synes det klinger godt. Det har ikke spesifikk betydning utover det. Det er en tysk by og et tysk firma som lager landbruksmaskiner som har samme navn, men faren for sammenblanding er nok ganske liten.

– Hva slags tjenester er det dere vil tilby?

– Vi tilbyr noe som er unikt i Norge: rådgivning til aktører som jobber med internasjonale relasjoner. Vi tilbyr land og situasjonsanalyser, vi tilbyr nettverk for de som skal etablere seg i et land og rådgivning i myndighetspåvirkning og vi tilbyr utreisekurs.

– ... og hvem vil ha bruk for dette?

– Blant annet bedrifter som skal engasjere seg i utlandet. Det kan også være institusjoner og organisasjoner som skal ut eller allerede er etablert i utlandet. Mulige kunder er også bedrifter som har behov for kunnskap om norsk politikk og utenrikspolitikk.

– Foreløpig er dere tre stykker?

– Det stemmer. Petter Eide og jeg er partnere – og så er vi veldig glad for å ha fått med Terje Vigtel på teamet. Vi vil nok ansette 2-3 stykker til ganske snart.

– Så Conow er godt i gang allerede?

– Absolutt. Jeg vil legge til at vi har ambisjoner om å være noe mer enn et rådgivningsfirma. På sikt ønsker vi å også være en tanksmie og delta i det offentlige ordskiftet om Norges utenrikspolitikk og internasjonale relasjoner. ■

Ingvild Hancke Øgstad er tilsatt som ny informasjonssjansvarlig i Forum for utvikling og miljø. Hun har tidligere erfaring fra FN-sambandet, Røde Kors og Uloba – Independent Living Norge.

fra FN-sambandet, Røde Kors og Uloba – Independent Living Norge.

Silvija Seres er valgt inn som styremedlem i Kavlifondet. Seres er uavhengig investor, styremedlem og rådgiver for ulike selskaper. Seres har tidligere jobbet som forsker. Hun har en doktorgrad i

matematikk fra Oxford og en MBA fra INSEAD. Øvrige styremedlemmer i Kavlifondet er **Aksel Mjøs** (styreleder), **Solfrid Lind og Dag J. Opedal**. Styret har i oppgave å tildele allmenntilgjende bidrag, utøve eieroppfølgingen og forvalte øvrige fondsmidler.

Investor **Jens Ulltveit-Moe** og tidligere byråd for miljø i Oslo, **Guri Melby** er blant de nye medlemmene av styret for CI-CERO – Senter for klimaforskning.

500*

BLI MED OSS PÅ FACEBOOK

*Antall følgere per 9. februar 2016

Ny giverportal

EFFEKTIV ALTRUISME, en norsk organisasjon og verdensomspennende bevegelse, vil hjelpe nordmenn å gi smartere:

– Vi holder nå på å bygge opp en giverportal hvor nordmenn enkelt og billig skal kunne gi penger til de mest effektive organisasjonene i verden. De er nemlig ikke norske, forklarer Jørgen Ljønes, leder og grunnlegger av Effektive Altruister i Norge.

– Vi vet at det kan være en bar-

riere for folk å gi til en utenlandsk organisasjon du ikke kjenner til. På vår giverportal skal norske givere føle seg trygge på at organisasjonene som er presentert er de mest effektive i verden og at pengene kommer frem dit de skal.

Effektive Altruister har opprettet stiftelsen Effekt, som står bak portalen som lanseres denne våren. Finansieringen kommer fra privatpersoner i bevegelsen, og i tillegg har de samlet inn 11 000

kroner gjennom crowdfunding. En person er ansatt for å designe løsningen, og resten av arbeidet ser de for seg skal være på frivillig basis.

– Hvorfor er det behov for en giverportal som denne?

– Vi ønsker at så mange nordmenn som mulig skal få mest mulig ut av pengene de gir til velledighet. Da må de ha tilgang til å gi til disse organisasjonene på en enkel måte. Slik blir veldedighet mer effektivt, sier Ljønes. ■

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Debattansvarlig:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Hege Opseth
opsethmedia@gmail.com

Asle Olav Rønning
asle.o.ronning@gmail.com

Espen Røst
espenrost@gmail.com

Anne Håskoll-Haugen
annehaugen@hotmail.com

Administrasjon:

Christine M. Harg
Ba-Musa Ceasay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no
Postadresse:

Boks 8034 Dep
0030 Oslo

Kontoradresse:

Ruseløkkveien 26 (6.etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)
23 98 02 37 (redaksjon)
23 98 02 39 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no
toab@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no
Design og produksjon:
Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad
Boks 8034 Dep,
0030 Oslo

Telefon: 23 98 02 35

E-post: adr-ba@norad.no
Abonnementet er gratis.

Utgiver:

Norad
ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

Tirsdag 9. februar 2016

Opplag denne utgaven:

19 400 eksemplarer.

Fagpressen

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer ca.

Cirka 18. mars 2016

Sjakkdronninga fra slummen

Robert Katende har vært Phiona Mutesis mentor helt fra dagen hun lærte seg navnene på sjakkbrikkene til hun vant sine første mesterskap.
Foto: Muyingo Siraj

Den ugandiske sjakkmeisteren Phiona Mutesi løftet seg selv ut av fattigdommen gjennom sjakk og hardt arbeid. Nå lager Disney filmen om hennes liv. **Av Nicole Rafiki, i Uganda**

«Phiona Mutesi er den ultimate taper. Å være afrikaner er å være en taper i verden. Å være ugandisk er å være en taper i Afrika. Å være fra Katwe er å være en taper i Uganda. Å være en kvinne er å være en taper i Katwe».

Slik beskrev journalisten Tim Crothers det miserable livet til den ugandiske sjakkmeisteren for fem år siden i en reportasje i et amerikansk sportsmagasin.

Den gangen var Mutesi ei vanlig jente fra slummen i Kampala, som var god i sjakk. Hun hadde vunnet et nasjonalt juniormesterskap, men tjente ikke penger på idretten sin. Artikkelen ble raskt en internettensensasjon. Kort tid etter skrev den samme journalisten en bok om livet hennes. Det førte til mye internasjonal omtale, blant annet hos BBC.

Deltok i sjakk-OL

Mutesi har siden vunnet enda flere seirer. Hun er ugandisk juniormester. Hun er også som første ugandiske kvinne blitt rangert internasjonalt Woman Candidate Master og

har blant annet deltatt i sjakk-OL i Tromsø i 2014 på det ugandiske kvinnelaget.

Nå lager Walt Disney Pictures en film om livet hennes, som skal lanseres senere i år. Den er regissert av den indiske regissøren Mira Nair og er basert på boken – med to av de mest omtalte afrikanske kjendisene i Hollywood på rollelista.

Hvordan gikk Phiona Mutesi fra å være «en taper» slik journalisten skrev, til å bli en nasjonal «sjakkdronning»?

– Jeg vet ikke helt. Det må være Gud som har gjort det, svarer Mutesi.

Levde på gata

Hun er oppvokst i slummen og forsto raskt at hun tilhørte det ugandiske samfunnets bunnsjikt. De bodde i et område der død og elendighet var en del av hverdagen. Da faren hennes, som var familiens økonomiske forsørger, døde av aids, fikk det katastrofale følger for familien på seks. Moren hadde ofte ikke råd til verken husleie eller mat.

– Jeg levde det harde livet på gata helt fra jeg var tre år gammel. Søs-

knene mine og jeg begynte å gå rundt og lete etter mat. Jeg måtte ta vare på meg selv, for det var ingen andre som kunne gjøre det mens mamma var borte, forteller Mutesi.

Begynte som ni-åring

Da hun var rundt ni år gammel i 2005 førte tilfeldigheter til at livet tok en annen kurs. Storebroren hadde oppdaget aktivitetene til en amerikansk idrettsorganisasjon som arbeidet i Katwe-slummen og fortalte det til søsknene sine. En dag fulgte hun etter storebroren og møtte en mann som lærte henne å spille sjakk, og ble hennes mentor.

– I starten kom jeg bare for å få

– Jeg har veldig lyst til å bli en «Grand Master», men jeg drømmer også om å bli lege, sier Phiona Mutesi.

Foto: Muyingo Siraj

litt mat, men etter hvert som jeg ble flinkere til å spille sjakk likte jeg det veldig godt. Da begynte jeg å komme for å bli bedre, forteller hun.

Snart utviklet Mutesi et stort talent som førte til at hun ble den beste sjakkspilleren i gruppa. Hun spilte mot eldre og yngre barn av begge kjønn, og vant oftere og oftere. Etter hvert ble det slik at Mutesi alltid vant.

Nå bor hun ikke lenger i det fattige nabolaget hun vokste opp i. For et par år siden kjøpte hun et stort hus til moren sin.

I dag fremstår hun som en selvsikker ung dame som ikke er redd for å uttrykke seg. Hun har deltatt på kvinnekongresser, spilt sjakk med Bill Gates og vært i de samme turneringene som de største sjakk-yndlingene i verden.

En inspirasjon

I Uganda har Mutesis' suksess ført til en enorm interesse for sjakk. I flere byer åpnes det nå sjakk-akademier, og jentene melder seg på like ofte som gutter. Mutesi selv er en aktiv pådriver for å få jenter inn i sjakkmiljøene og er ofte rundt på sentrene for motivere og lære andre å spille sjakk.

I år kommer filmen om hennes liv, med de internasjonalt kjente skuespillerne Lupita Nyong'o og David Oyelowo i hovedrollene. Nyong'o, som skal spille moren, har blant annet vunnet en Oscar for beste birolle i filmen *12 Years a Slave* (2013). ■